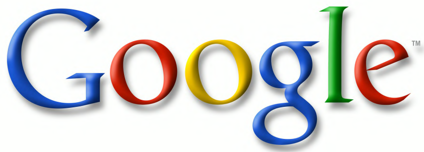

BANDA EN ZIJNE BEWONERS,

DOOR

Mr. HERMAN OTTO VAN DER LINDEN.

OPGEDRAGEN

AAN Z. EXC. DEN MINISTER VAN KOLONIËN.

TE DORDRECHT,
BIJ BLUSSÉ EN VAN BRAAM.
1873.

BANDA EN ZIJNE BEWONERS,

DOOR

Mr. HERMAN OTTO VAN DER LINDEN.

OPGEDRAGEN

AAN Z. EXC. DEN MINISTER VAN KOLONIËN.

TE DORDRECHT,
BIJ BLUSSÉ EN VAN BRAAM.
1873.

AAN

ZIJNE EXCELLENTIE

DEN MINISTER VAN KOLONIËN

DEN HOOGEDEL. GESTR. HEER

I. D. FRANSEN VAN DE PUTTE,

Kommandeur der Orde van den Nederl. Leeuw; Grootkruis der Orde van Mauritius en Lazarus van Italië en der Orde van Nichan Iftikar van Tunis,

OP WIENS VOORDRACHT HET

ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING

BEHAAGDE

HET SPECERIJ-MONOPOLIE IN DE MOLUKKEN OP TE HEFFEN,

EERBIEDIG OPGEDRAGEN

DOOR DEN SCHRIJVER.

Onder de hervormingen, die in het laatste tiental jaren in onze koloniale politiek zijn tot stand gebracht, is ééne der minst opgemerkte geweest de opheffing van het specerij-monopolie in de Molukken sedert 1864. Toch mag zij eene der merkwaardigste genoemd worden, 't zij men let op het onrecht waarvan zij herstel heeft gegeven, 't zij op den weldadigen invloed dien zij nu reeds heeft uitgeoefend, 't zij op de heilrijke gevolgen die zij voor de toekomst laat verwachten.

Welke de beteekenis van dezen maatregel nu reeds is of later zijn zal voor Amboina en andere deelen van den Molukschen archipel, willen wij thans niet onderzoeken.

Maar door een verblijf van eenige maanden op het „verwaarloosd" Banda van nabij bekend geworden met die vruchtbare en prachtige eilanden, hebben wij gemeend een goed werk te doen met de

belangstelling onzer landgenooten voor BANDA EN ZIJNE BEWONERS levendig te maken.

Wij doen dat, met de overtuiging, dat de volgende bladzijden zoowel van oprechte waarheidsliefde als van warme ingenomenheid zullen blijk geven.

I.

Waar de kleine groep der Banda-eilanden is gelegen en hoe Nederland daarvan meester werd, behoeft, als bekend, niet te worden herinnerd. Wellicht is het minder algemeen bekend, dat deze eilanden-groep, met het overige Indië vergeleken, steeds in eenen geheel exceptioneelen toestand heeft verkeerd. Overal elders kwam de Hollander zich onder een gezeten en meer of minder beschaafd volk vestigen met het meer uitsluitend doel om met de talrijke bevolking handel te drijven, maar niet om in het oosten zich eene nieuwe woning te bouwen. Op de Banda-groep daarentegen stichtte hij, na verdrijving of uitroeiing der oorspronkelijke bewoners, eene kolonie, die wel in sommige opzichten afwijkt van het zuiver type, echter niet in die mate dat zij ophoudt eene Hollandsche volkplanting te zijn.

De kenmerken van het zuiver type kolonie zijn:

handenarbeid van den kolonist en voortplanting van zijn geslacht. Het eerste ontbreekt gedeeltelijk, het tweede is op de Banda-eilanden aanwezig. Gewijzigd kolonie-stelsel aldus. Daarom niet nadeeliger voor den volkplanter, noch minder aangenaam voor den westerling die emigreert.

Dien toestand danken wij aan eenen destijds noodzakelijk geachten maatregel, den veroveringsoorlog door den Generaal Jan Pieterszoon Coen, tegen de oorspronkelijke bewoners der Banda-eilanden begonnen en na hem door de landvoogden van Banda voortgezet. De Indische geschiedschrijver teekende aan, dat op weinige honderden na, die zich geheel onderwierpen, dat „listig, verraderlijk en strijdlustig volk werd gedood en verdreven."

Daar liggen de schoone en vruchtbare eilanden, welriekend door den muscaatboom en gezond door de hen omspoelende zee, voor het nemen. Zij worden verdeeld in perceelen, en deze aan de ouddienaren der Compagnie, civielen zoowel als militairen, afgestaan. Die tuinen erlangen den naam van perken terwijl de bezitter van eenen dergelijken lusthof perkenier wordt genoemd.

Daar de oorspronkelijke eigenaren, de kweekers der nootmuscaatboomen, verdwenen waren, behoorden werkkrachten te worden gemaakt. Zóó ontstonden de perkslaven. De E. Compagnie voorzag, door middel van aankoop van handelaren in deze waar, elk perk, tegen betaling van den vastgestelden

prijs door den perkenier, van een aantal menschen, afkomstig uit alle deelen van den Indischen Archipel.

Een westersche toestand, die van den landheer en zijne lijfeigenen of van den boer en zijne knechten, was dus aanwezig. De goede weg tot het in 't leven roepen eener krachtige kolonie was door de bestuurders der Compagnie, door het verdeelen van den grond onder de Europeanen, betreden geworden. Dezen erlangden daardoor het middel om de door hen gekozen plaats van bewoning te leeren liefhebben, en gelijk een ander vaderland te waardeeren, zoowel als om zich welvaart te verschaffen en die om zich henen te verspreiden. (1) De ver-

---

(1) Wanneer eens door de voorvaderen in die goede richting ware voortgegaan, zoude dan niet het navolgend, in alle opzichten bevredigend, tooneel aan den nazaat te aanschouwen zijn gegeven?

„ Op de verschillende eilanden van den Molukschen archipel, meer „ bijzonder op Banda en Amboina, zijn Nederlanders, met het voor„ nemen om daar te blijven en aan hunne kinderen grondeigendom „ na te laten, gevestigd. De zeelieden het zwalken moede, de mili„ tairen wier diensttijd is verstreken, de avonturiers, de kinderen van „ het hemelrijk, de geloovigen uit Arabië, en ook de talrijke zonen „ der grondeigenaren, voor wie allen de grond als bron van inkomsten, „ doordat de eilanden geheel zijn ingenomen, onbereikbaar is, begin„ nen om zich henen te zien en knoopen, geholpen door het geld „ dat de grond sloeg en renten zoekt, handelsbetrekkingen aan met „ de nabijgelegen eiland-bewoners.

„ De handel op de eilanden doet eene vestiging, ter plaatse van „ voortbrenging ontstaan; nieuwe koloniën verrijzen De kring waar„ binnen het moeder-eiland is gelegen, dat onwillekeurig de stapel„ plaats van den handel is geworden, breidt zich verder uit. Aldus „ worden ook Nieuw-Holland en Nieuw-Zeeland bereikt. En, het

deeling der gronden op de Banda-eilanden en, daar slaven, dwangarbeiders, vagebonden, gouvernements-huurlingen, allen zijn verdwenen, vóóral de tegenwoordige toestand, kunnen den voorstanders van koloniseeren in tropische gewesten veel leeren.

„ het vijfde werelddeel doet zijnen naam eere aan! Eene Neder-
„ landsche volkplanting, hoewel het volkrijke Duitschland, het onder-
„ nemende Engeland en het nijvere Frankrijk velen hunner burgers
„ aan haar afstonden, bestaat en zal dat blijven, zoolang het oude
„ Holland er prijs op stelt Nieuw-Hollanders tot tegenvoeters te
„ hebben."

Deze bladzijde, die de Nederlanders *niet* in hun geschiedboek hebben gewild, kunnen de Engelschen, in hunne historie-rol met regtmatigen trots aanwijzen. De heerschappij der Engelschen in Australië heeft aan boven beschreven regelmatige wording haar ontstaan te danken en wat meer zegt, die mannen uit een stuk, gaan voort met om zich heen te grijpen. Nieuw Guinea ligt aan de beurt!

Wij betreuren dat Nederland liever klein dan groot wenscht te zijn, en zijne zonen met het levend voorbeeld vóór zich, niet zien *willen*, laat daar navolgen.

Nog kunnen Amboina en Banda met hunne prachtige en veilige reeden, na het meer algemeene gebruik van den stoom te gemakkelijker te bereiken, de moeder-eilanden worden van eenen grooten kring, waarbinnen, al is hij thans door eigen schuld enger beperkt, zich blijvende vestigingen zullen vormen, en van waar de stoomers van uit Europa het kostbaar product zullen komen halen om het direct huiswaarts te voeren, zooals de smalle of kleine handel door kolonisten of inlanders gedreven, uit zijne zeilvaartuigen de kleine maar dikwijls terugkomende ladingen aan den voet van den vuurberg zal opstapelen.

Te veel eilanden, om hier op te noemen, allen overvloeiende van rijkdom op en onder den grond, zijn nog woest en ledig. Daar kunnen onze landgenooten aangenaam leven en welvaart zich verschaffen zoo niet rijkdom voor hen is weggelegd, maar dan ook moeten zij de wapenen hanteeren, waarmede geheel een werelddeel werd gewonnen en wier namen zijn: onbeperkt recht van ontginning, kapitaal, de wil tot slagen, bewust-

De E. Compagnie bedierf echter al aanstonds hare goede schepping. Zij gunde niet het wisselvallig voordeel dat de grond opleverde den perkenier, om zelve zich met een vast aandeel tevreden te stellen, maar eischte alles. Waren de arbeiders de slaven van den perkenier, zoo werden de perkeniers de slaven van de E. Compagnie. Al te treurige herinneringen zouden worden opgewekt, wanneer wij beschreven de drijfveeren die tot de invoering en handhaving van het monopolie hebben geleid, de maatregelen van willekeur, die tegenover den Europeaan en zijne afstammelingen zijn genomen, en de daden van geweld die jegens de eilandbewoners werden bedreven. Daarover liever gezwegen. Klaagliederen over het verledene waren steeds slechte beenen, daarentegen beschouwingen over den levenden toestand breede voeten. Over het verledene zij hier niet meer gezegd, dan tot een goed begrijpen van het tegenwoordige wordt gevorderd.

Toen in 1824 de Gouverneur-Generaal G. A. G. Ph. baron van der Capellen Banda bezocht en zag

---

heid van eigen kracht, zelfbedwang, volharding, vrijzinnige wetten en bescherming door het moederland.

Van dwang en willekeur, alleenhandel en staatscultuur was ellende, in ieder opzicht, materieel, moreel en intellectueel het einde, terwijl het beweren dat Nederland te klein en Indië zoo groot is, hoewel het *weet* dat Engeland tegenover Britsch-Indië en zijne talrijke koloniën nog *veel kleiner* is, en het belemmeren van de toeëigening van gronden, door ontginning of koop, *nooit* volkplantingen zullen doen vestigen.

dat er van de eenmaal bloeiende en oorspronkelijk zoo verstandig geregelde eilanden, niet anders was overgebleven dan verwaarloosde tuinen en eene verachterde bevolking, was hij zoozeer van het besef doordrongen, dat onmiddellijk maatregelen tot herstel behoorden genomen te worden, dat hij ter plaatse zelve, te Banda Neira eene publicatie (*Indisch Staatsblad*, n°. 21*a*) deed afkondigen, waarin onder meer, het navolgende wordt gelezen:

„ Dat onder de afwisselingen van bestuur welke „ deze residentie (Banda) sedert eene reeks van jaren „ heeft ondergaan, onderscheidene wetten en regle- „ mentaire bepalingen zijn blijven standhouden en „ andere op nieuw zijn daargesteld geworden, welke „ zoo dezelve al kunnen geacht worden met de „ uitsluitende regten van het Gouvernement op de „ specerijen in eenig verband te staan, evenwel noch „ met de algemeene belangen van den lande, noch „ met de aangenomen milde beginselen der Rege- „ ring en evenmin met de welvaart der bevolking „ zijn overeen te brengen, vermits dezelve de indi- „ viduëele vrijheid der ingezetenen noodeloos be- „ lemmerende, niet dan eene nadeelige uitwerking „ op de ontwikkeling van volksvlijt en nijverheid „ moeten uitoefenen;"

„ Dat bijzonder de onzekerheid, welke gedurende „ de laatste jaren, ten aanzien der onder deze resi- „ dentie bevorens gesorteerd hebbende eilanden „ schijnt te hebben plaats gevonden, de voordeelige

„ betrekkingen welke in vroegere tijden, tusschen „ die eilanden en de ingezetenen van Banda hebben „ bestaan, thans grootelijks heeft verminderd, en „ ten aanzien van sommige dezer eilanden bijkans „ geheel heeft doen ophouden;"

„ Dat ook de vaart en handel en bijzonder de „ smalle handel in deze residentie en onderhoorig- „ heden, niet al die aanmoediging en ondersteuning „ hebben genoten, welke dezelve in alle opzigten „ verdienen en van eene beschermende en welwillende „ Regering met billijkheid mogen verwachten;

„ Dat al verder het gemis van juiste bepalingen, „ ten aanzien der magt en bevoegdheid der amb- „ tenaren en van duidelijke verordeningen op de „ regten en verpligtingen der ingezetenen, nood- „ wendig aanleiding moet geven tot willekeurighe- „ den, die onbestaanbaar zijn, met de beginselen „ op welke thans alom in Nederlandsch-Indië het „ bestuur is gevestigd, en waarvan het bezwaar „ des te grooter is, vermits de afstand dezer resi- „ dentie van den zetel van den raad van justitie, „ onder welken zij thans sorteert, en de, gedurende „ vaste tijden des jaars genoegzame onmogelijk- „ heid om de gemeenschap te houden met dien „ raad, welke te Amboina resideert, de goede inge- „ zetenen zoowel te dezen aanzien, als in hunne „ bijzondere aangelegenheden verstoken doet blijven „ van die volkomene veiligheid van persoon en „ eigendom, waarop zij regtmatige aanspraak heb-

„ ben en welke alleen door eene goede en spoe-
„ dige regtsbedeeling gewaarborgd kan worden.”

Op grond van welke overwegingen de G. G.,
„ om de goede ingezetenen der Bandasche eilanden
„ en de volkeren der omliggende en daaronder be-
„ hoorende landen te gemoet te komen en op te
„ beuren, en ten einde zij lieden reeds terstond een'
„ waarborg mogen vinden voor de wezentlijke be-
„ langstelling der Regering in hunne duurzame
„ welvaart,” besluit:

„ ten 1ste tot eene betere omschrijving der gren-
„ zen van de Residentie; ten 2de tot het vestigen
„ te Banda van eenen Raad van Justitie en het
„ arresteeren van een provisioneel reglement op het
„ beheer der policie, de criminele en civiele regts-
„ vordering in de Residentie Banda;”

„ ten 3de en 4de tot het, met handhaving overi-
„ gens van den alleenhandel van het Gouvernement
„ in de specerijen en de desbetrekkelijke regle-
„ menten en bepalingen, intrekken van alle wetten,
„ reglementen, instructiën en alle andere bepalin-
„ gen, die niet dadelijk ter bescherming of verze-
„ kering van het monopolie-stelsel dienen;”

„ ten 5de te bepalen dat, onder de reserve in art.
„ 3 vermeld, ook geene plaatselijke verordeningen,
„ hoe ook genaamd, zullen mogen blijven bestaan,
„ gerenoveerd of op nieuw afgekondigd, waarbij de
„ individuële vrijheid der ingezetenen, hun onder-
„ ling verkeer, de omgang derzelve met wettig toe-

„ gelaten vreemdelingen of de vaart en handel, welke „ bij 's lands algemeene wetten niet verboden is, „ alleen uit eene te ver gedrevene bezorgdheid voor „ den alleenhandel van het gouvernement, en verder „ dan de bevordering eener goede policie noodza- „ kelijk vereischt, beperkt worden, zoodat de inge- „ zetenen al die regten en vrijheden genieten, die „ bij het Reglement op het beleid der Regering „ aan al de onderdanen van Zijne Majesteit in Ne- „ derlandsch-Indië zijn gewaarborgd geworden;"

„ ten 6de tot het door de ambtenaren doen be- „ schermen van den handel in het algemeen en „ vooral van den smallen handel;"

„ ten 7de te verklaren dat de wetten, vroeger „ bestaan hebbende omtrent de extirpatie der spe- „ cerijboomen, van Gouvernementswege op de on- „ der de residentie Banda sorterende landen en „ welke tot dusverre niet uitdrukkelijk zijn inge- „ trokken, van nu af aan en voor altijd zullen zijn „ vernietigd en buiten effect gesteld;"

„ ten 8ste. Met betrekking tot de specerij-perken „ of noten-plantaadjen in de Residentie Banda ge- „ legen te verklaren, dat onder de hierna te mel- „ den verpligtingen, de ingezetenen, onder de be- „ naming van perkeniers, thans in het wettige be- „ zit van een of meer specerij-perken zijnde, van „ nu af aan voor zich en hunne nakomelingen, zul- „ len hebben den vollen en onverdeelden eigendom „ van dezelve perk of perken, met ongereserveerd

„ regt en volkomene bevoegdheid om daarover, bij
„ uitersten wil of acte onder de levenden, vrij en
„ onverhinderd, evenals over alle andere goederen,
„ hun eigendom zijnde te mogen beschikken bij
„ vermaking, erflating, gifte, verkoop, verhuring als
„ anderzins, naar welgevallen;"

„ ten 9de. Met betrekking tot de specerij-perken
„ en perkeniers al verder te bepalen, dat de per-
„ keniers bij voortduring zullen blijven genieten,
„ de navolgende voorregten:

„ *a.* dat aan hen uit 's lands magazijnen de rijst
„ zal worden verstrekt:

„ Voor de perkslaven, tegen . . . *f* 80.—
„ Voor de huisslaven, niet te bo-
„ ven gaande het getal van twintig,
tegen . . . . „ 120.—
„ en voor de huisslaven, boven het
„ getal van twintig, tegen . . „ 132.—
„ de koyang van 3000 Amsterd. ponden."

b. dat aan hen, mede uit 's lands magazijnen
„ zal worden verstrekt, de benoodigde peper, voor
„ de perk- en andere slaven tegen tien stuivers het
„ pond;"

„ ten 10de te bepalen dat almede aan de per-
„ keniers, zooals tot dusverre is geschied, uit 's lands
„ pakhuizen zullen worden verstrekt de lijnwaden
„ en andere benoodigdheden, zoo voor de slaven als
„ voor de perkgebouwen en andere einden en zulks
„ tegen redelijke prijzen, nader door het Gouver-

„ nement of door den Resident onder approbatie „ van den Gouverneur der Moluksche eilanden te „ regelen en jaarlijks desnoods te herzien.”

. . . .

Vatten wij deze uitvoerige voorschriften in weinig woorden samen, dan springen het meest in het oog, de toekenning van eigendom aan de perkeniers, een recht oorspronkelijk door hen bezeten maar later ontnomen, en de regeling der regtsbedeeling. Het extirperen van door de vogels gezaaide nootmuscaatboomen is blijven voortduren tot het jaar 1862, terwijl de belofte van vrijen handel, door de Nederlandsche Regeering in dien zin werd opgevat, dat zij in hetzelfde jaar 1824 met Engeland een verdrag aanging, waarbij de vreemde handelsvaart in de Molukken bleef uitgesloten. (1) In 1854 werd Banda vrijhaven, dat een niet veel beteekenende maatregel was, zoolang het monopolie, dat juist de meest waardige producten aan den vrijen handel onttrok, bleef gehandhaafd, maar veel waarde kreeg toen in 1864 het besluit der opheffing verscheen.

---

(1) Art. 7 van het Tractaat van 17 Maart 1824. „ Van de toepassing „ der artt. 1, 2, 3 en 4 (bevattende vergunning tot vrije vaart en handel) „ worden de Moluksche eilanden, en speciaal Ambon, Banda en Ternate „ met derzelver onmiddellijke onderhoorigheden uitgezonderd, tot tijd en „ wijle het Nederlandsch Gouvernement raadzaam oordeelen zal, van den „ alleenhandel in specerijen af te zien....”

De toestand die geheerscht heeft tusschen 1824 en 1864, kan met enkele woorden worden aangegeven. De Regeering van Nederlandsch-Indië was afnemer van het product tegen vaste prijzen, bedragende deze, alnaarmate de perken aan den voorwal of achterwal van Groot-Banda dan wel op het eiland Ay gelegen waren veertig tot vier en veertig centen voor het pond foelie en zestien tot negentiën centen voor het pond noten of gemiddeld twee en vijftig gulden en vijftig centen voor den picol (= 125 Amstd. ponden) foelie en een en twintig Gulden zeven en tachtig centen voor de noten *uit* den dop.

Zij hield toezicht op den aankweek der boomen, het onderhoud der perken, den ijver der arbeiders en de vlijt der perkeniers. Vandaar een Resident, onverschillig of hij kennis van de notencultuur had of niet, krachtens zijne betrekking perkinspecteur. Zijn cultuur-inzicht was wet. De boom dien zijn arm vellen wilde, viel neder. Onder hem stond het minder personeel, als de boschwachters, de pakhuismeesters en anderen. Hij, de Resident, was de aansprakelijke persoon jegens de Regeering voor de levering der noten en foelie, zooals de grond het tegenover hem was. De perkenier had geen eigen wil en behoorde dien ook niet te hebben, omdat hij immers dom, lui, eigenwijs en zedeloos was! Liet men hem aan zichzelven over, hij zou zich met zijne onkunde, traagheid en eigenzinnig-

heid onvermijdelijk in het verderf storten en het land van de schatten die Banda oplevert berooven! Zoo iets mocht niet gedoogd worden.

De Regeering verstrekte aanvankelijk tot het verrichten van den arbeid slaven, daarna bannelingen, om het ontbrekende aan te vullen met vagebonden en huurlingen. Het blok en de rottan handhaafden de orde. De rijst en peper werden aan den perkenier tegen betaling, ter wederverstrekking aan de perkhoorigen afgedragen, het sirih- of snoepgeld daarentegen door den Staat zelf, door de hand zijner boschwachters, aan de arbeiders uitgeteld. De materialen voor den opbouw of het onderhoud der perkgebouwen werden in 's lands magazijnen in voorraad gehouden. De zieke arbeiders gingen naar het hospitaal en werden daar door den militairen doctor van het garnizoen verpleegd. De zendeling eindelijk, later de predikant, was daar om te troosten en op te wekken, terwijl de onderwijzer onderricht gaf in het lezen, schrijven en rekenen.

Voorwaar een benijdenswaardige toestand! Geen zorgen of lasten, louter lusten. 't Is waar, door de matige betaling, die voor het product aan de perkeniers werd uitgekeerd, konden de lusten zich niet verder uitstrekken dan tot het strikt noodzakelijk levensonderhoud, maar toch die bescheiden voldoening der levensbehoeften woog wel op tegen al de akeligheden van kommer en ellende, welke de

vrije handel en de onmeedoogende concurrentie zoo menigmalen te aanschouwen geven. Zoo komt de beschouwing voor. — De werkelijkheid heeft het te Banda echter anders geleerd. Wanneer de statistieke opgaven, welke ook, die van het aantal zielen, van het product, of die van het getal boomen worden geraadpleegd, zoo wijzen allen achteruitgang aan, en hoort men de Regeering in hare koloniale verslagen spreken, dan worden perkeniers zoowel als bevolking van jaar tot jaar dommer, luier, eigenzinniger, zedeloozer en armer. — Zelfs werden door enkelen, als de Gouverneur der Molukken C. M. Visser, de Bandaneezen officieel beschreven „als lui „en zorgeloos en verkwistend van aard, even verslaafd aan den drank, even uitgeput en zwak van „ligchaamsgestel, even bekrompen van geestvermogens als hunne vaderen zulks waren....," terwijl een ander menschenkenner, de Resident R. M. Schabbing, den moed geheel opgaf, zooals blijkt uit zijn bekend gezegde dat „het opleiden van den „Bandaschen burger tot een nijver leven even onmogelijk is, als men den kasuaris den arend kan „doen navliegen."

Zoo waren dan stilstand, achteruitgang, verval in elk opzicht de vaste verschijnselen geworden in het maatschappelijke en zedelijke leven van Banda's bewoners, en die verschijnselen werden met de meeste getrouwheid jaar op jaar officieel geconstateerd. Maar nooit werd de vraag gedaan of men ook zelf

daarvan de schuld had te dragen? Of die rampzalige toestand niet zijn oorsprong had in de miskenning der waarheid, dat strijd, onophoudelijke strijd vóór het leven, het leven zelf is, en dat alleen vrijheid van beweging het vernuft scherpt, frischheid geeft, welvaart toovert, den mensch zelven verheft.

Het zal na deze mededeelingen betrekkelijk den gedwongen gelukstaat van Banda's perkeniers, wel geen verwondering wekken, dat in 1859, tijdens het bezoek van den Gouverneur-Generaal Ch. F. Pahud, slechts zeven hunner om de opheffing van het monopolie durfden vragen, en dat, toen eindelijk in 1864 het Gouvernement er toe overging die vrijheid aan te bieden, aanvankelijk niet meer dan veertien van de vier en dertig het waagden haar te aanvaarden. De voogdij, waaronder zij waren gewonnen, geboren en opgevoed was hun onmisbaar geworden, zij schuwden de vrijheid van beweging die hun werd aangeboden, omdat zij ze aanvankelijk, wat natuurlijk is, niet wisten te gebruiken. Voegt men daarbij de raadgevingen der meer vroeden, waaronder de ambtenaren van het Gouvernement, die waarschuwden voor het gevaar van eigen verderf te gemoet te loopen, de omstandigheid dat de Nederlandsche Handelmaatschappij haren agent, korten tijd na de vrijverklaring der haven, had teruggeroepen en het aanbod afsloeg om een contract van consignatie met de perkeniers aan te

gaan ([1]) en eindelijk het feit, dat de groothandelaren van Macassar en Java geen kennis namen van de opheffing van het monopolie, dan zal wel moeten erkend worden, dat een zacht oordeel over de vreesachtigen behoort te worden uitgesproken. En, als ware dit alles nog niet genoeg om de Bandaneezen van hunne onbeduidendheid te overtuigen en hun te doen inzien dat men hen, sinds het monopolie den lande geen winsten meer opleverde, eigenlijk als een lastpost aanmerkte, vaardigde de Indische Regeering in 1866 een besluit uit (*Indisch Staatsblad* no. 139), waarbij de Residentie Banda, tot heden een in eere gehouden gewest, aan het hoofd waarvan stond een Resident, bijgestaan door een Secretaris en voldoend minder personeel, direct corresponderende met het Hoofdbestuur te Batavia, werd eene afdeeling van de Residentie Amboina, bestuurd door een assistent-resident, bijgestaan door één kommies.

([1]) De agent der Factory te Macassar antwoordde aan een perkenier die hem had voorgesteld aan de factory product in consignatie te geven, dat deze „*in geene Specerijen handelde.*"

Toen de handel in Specerijen opnam zond de factory haren agent naar Banda met den last om de perkeniers voor te stellen, contract met haar aan te gaan tegen den prijs van *f* 80.—, per picol noten.

Het product stond echter hooger, zoodat geene overeenkomst werd getroffen.

In December 1872 heeft de factory weder een agent te Banda geplaatst, die thans met andere opkoopers. die zich mede daar zijn komen vestigen, concurreert.

Zie *Bataviaasch Handelsblad* van 14 Januari 1873, n°. 11.

Gemis aan vertrouwen in de toekomst gaf deze organisatie in de pen, zuinigheid deed ze afkondigen en gebrek aan plaatselijke kennis als eene verbetering in het gecompliceerd raderwerk van Indisch civiel bestuur invoeren. Hoe komt het, mag gevraagd worden, dat de Regeering, die evenals de E. Compagnie in oude tijden den goeden weg insloeg, zoo spoedig daarvan afweek en eene politiek van zuinigheid, de vriendin der geldzucht, ging volgen? Wanneer men zich niet tevreden stelt met het vooroordeel der groote menigte, die vermeent dat de wijsheid steeds door de zuinigheid wordt bedrogen, maar opklimt tot de sferen der politiek, dan schijnt de oplossing der vraag in het feit te liggen, dat zeggen en doen twee verschillende zaken zijn, met elkander steeds hardnekkig in strijd. De opheffing van het monopolie was zoo goed gezien, de wijze waarop ze plaats had zulk een schitterend voorbeeld van staatsbeleid, de gulheid waarmede de Staat van de geldelijke voorschotten, in vroegere tijden aan de perkeniers verstrekt, afstand deed was eene edelmoedigheid zijner waardig; de houding der Regeering tegenover de twintig perkeniers, die niet aanstonds waren toegetreden, getuigde evenzeer van beleid als van welwillend geduld. Te meer jammer was het die loffelijke houding der Regeering ontsierd te zien, door eene daad van bekrompen inzicht in de gevolgen die zij zelve had uitgelokt. Banda was verwaarloosd geworden

en had niet de middelen die de vrijhandel eischt. Het had geen bruikbare havenhoofden, noch kustverlichting; geen behoorlijke politie, noch rechtsspraak; geen voldoende scholen, in één woord, schier alles ontbrak wat eene welgeordende beschaafde maatschappij behoeft. Wat eerder kon van de Regeering verwacht worden, dan dat zij die gezegd had: „ik wil den vrijhandel" met de daad dezen had bevorderd en in de eerste plaats de directe gemeenschap met het land harer zorge had aangehouden, om hare gemachtigden, den Resident te gelasten en den Secretaris, tevens fiscaal, aan te schrijven, tot het doen herstellen van wat vervallen was en te ontwerpen wat niet bestond. Weldra zijn tien jaren, sinds het besluit der opheffing, voorbijgegaan en de assistent-resident van Banda, bijgestaan door één kommies-factotum correspondeert om de twee maanden (1) met zijn chef, den Resident van Amboina.

---

(1) De opheffing der Residentie Banda als gewest is niet gelukkig geweest, nog minder oordeelkundig was het van de oude Residentie eene afdeeling van de Residentie Amboina te maken en, ware met het oog op eene meer geregelde communicatie, beter geweest Banda te stellen onder Macassar.

De mailboot door de Molukken bezoekt de eene maand op hare uitreis de andere maand op hare thuisreis Banda.

Dit maakt dat slechts om de twee maanden brieven van Banda naar Ambon kunnen worden verzonden en omgekeerd.

Eene gouvernements-missive voor Banda passeert die plaats om te Ambon eene volle maand te worden opgehouden, tot de volgende mail komt, die ze ter bestemming terug brengt.

Welke was nu de houding, te midden van zooveel onzekerheid en teleurstelling, van Banda's bevolking? Van die bevolking, tot nog toe in alle officieele bescheiden afgeschilderd als traag, onwillig, zonder veerkracht, onkundig en onbekwaam tot alles. De perkenier die zich den rug zag toegekeerd door de handelmaatschappij, door de handelaren en door de Regeering, wist de moeielijkheden aan het vrij zijn verbonden het hoofd te bieden. — De eerste dagen der vrijheid waren droevig. — Aan de eene zijde stond het Gouvernementspakhuis, waar wel is waar het geld op de hand werd uitgeteld, maar welk bedrag! — Werd het aangenomen, waar bleven dan de wenschen om de kinderen naar Batavia, dan wel naar Europa, tot het erlangen eener opvoeding te zenden, om zelf met de beschaafde wereld te gaan kennis maken of om de vrouw hare inlandsche kleeding voor eene Europesche te doen verwisselen. En keerde de vrij geworden man zich van het zoo menigmalen verwenschte maar nu verleidelijke pakhuis af, wat moest hij dan met de goed bereide, als om te plagen, welriekende specerij, bij ontstentenis van opkoopers, aanvangen. Daarom mag het een goed besluit, van ondernemingsgeest getuigende, genoemd worden, dat een viertal perkeniers van een Arabier een kuster huurden, dien vol laadden met noten en foelie en naar Singapore den steven richtten. Maar ook daar was teleurstelling, de eerste die aan

boord kwam. Het Banda's product was niet bekend en de aangebrachte vooraad zelfs voor den Engelschman te groot, dan dat hij een bod doen durfde, zoodat de specerijen in commissie moesten worden achtergelaten. Maanden later had eene matige afrekening plaats. Sinds is het beter gegaan op de markt; het pittig product deed eene pompeuse entrée in Amerika en Bengalen erkende en waardeerde zijne deugdelijkheid boven den Ceylon en Pinang noot De opkoopers, met de door haar kapitaal machtige handelmaatschappij aan het hoofd, verdringen zich thans op het kleine eiland Neira, alwaar de noten *in den dop* doen honderd tien Gulden, en de foelie *f* 230.— de picol. (1)

II.

Wij hebben in de vorige bladzijden de geschiedenis van Banda's lijden doorgeloopen, eene geschiedenis, die naar wij mogen hopen en vertrouwen, voor goed afgesloten is. Welke zal nu in de nieuwe periode die voor de kolonie geopend is, de toekomst zijn die wij haar mogen beloven? Op deze vraag geven wij dit antwoord, dat zelf weder eene nieuwe vraag behelst. Thans zal Banda voor een groot deel zelf zijne toekomst in zijne

---

(1) Zie *Bataviaasch Handelsblad* van 3 Juni 1873 nº, 128.

hand hebben: hoe zal het daarvan gebruik weten te maken?

Ook op deze tweede vraag willen wij niet met eene zekere voorspelling antwoorden. Wij wenschen liever eenige aanwijzingen tot zulk een antwoord te zoeken in den tegenwoordigen toestand, in de bestaande omstandigheden, in de voorwaarden waarvan het wèlslagen afhangt, in de geschiktheid, de bekwaamheid, den wil van Banda's bewoners om aan die voorwaarden te voldoen.

Werpen wij daartoe een blik op het leven en bedrijf van Banda's bevolking, op haar doen en laten, haar aanleg en streven. En beginnen wij met een woord, aan de schoone beschrijving van een onzer beroemdste natuurkundigen ontleend, over het plekje zelf, dat dezer bevolking tot woonplaats verstrekt.

„ De Banda-eilanden (schrijft Dr. Bleeker) zijn de
„ stukken van een' grooten vulkaan. Toen deze
„ vulkaan zich uit de diepte verhief, had de opening
„ van zijn krater een middellijn van ongeveer vijf
„ palen of ½ geografische of Duitsche mijl. De
„ helft van den kratermuur verzonk weder beneden
„ de zeevlakte, maar de andere helft bleef staande
„ en werd slechts aan één zijner hoeken verbrok-
„ keld. Dat is het tegenwoordige Lonthoir (Groot-
„ Banda) met zijne verlengsels Poelo Pisang en
„ Poelo Kapal. Door de instorting van de eene
„ helft der kratermuur drong de zee tot in den

„ krater door; de vulkanische werking was echter „ met de vorming des vulkaans niet geëindigd, de „ geweldige krater bleef zijne lava en puinmassen „ uitwerpen en zoo ontstond de thans reeds sedert „ onheugelijke tijden onwerkzame éruptie-kegel Neira „ met zijne omliggende éruptie-heuvels. Later ver- „ plaatste zich de vulkanische werking naar het „ westen en bleef daar aanhouden; daardoor ont- „ stond de thans nog werkzame éruptie-kegel Goe- „ nong-api, die zich, de uitgeworpen massen steeds „ om haren krater ophoopende, thans reeds aan- „ merkelijk boven het geheele systeem verheft, en „ door zijne zich dikwijls herhalende verwoestingen „ de bevolking der Banda-eilanden voortdurend in „ bekommering houdt.

„ De baai van Banda is een gedeelte van den „ bodem van den grooten oorspronkelijken krater. „ Dat de buiten den kratermond van Lonthoir ge- „ legen eilandjes in oorzakelijk verband met den „ grooten vulkaan staan, is op te maken uit het „ feit, dat de kringen, welke men kan trekken over „ de eilandjes Ay en Rozengain en over Swangi, „ Rhun en het rif van Rozengain, éénmiddenpuntig „ zijn met den kraterkring van Lonthoir.

„ De tallooze uitbarstingen van die éruptie-kegels „ hebben, behalve die omliggende eilanden, ook den „ ouden kraterbodem opgehoogd. — Over allen is „ een dik kleed gespreid van vulkanische asch of „ beter gezegd van vulkanisch zand. De kraterbo-

„ dem is thans in het engere gedeelte der baai „ slechts eenige weinige vademen diep, doch daar „ waar de éruptie-kegels verder van den ouden „ kratermond zijn verwijderd, treft men in de baai „ tot kort onder den wal, eene diepte van zestig „ en meer vademen, dat is de grootste diepte welke „ men in de baai en zelfs tusschen Goenong-Api „ en Neira heeft gelood. Denkt men zich nu de „ watervlakte der geheele baai van Banda weg, dan „ blijft tusschen de eilanden eene uitgestrekte zand- „ vlakte over, welke eene treffende herhaling is van „ de zandzee van den Tengger op Java."

Aan deze getrouwe en sierlijke schets van het ontstaan en het wezen der eilanden kan niets anders worden toegevoegd dan, wat wellicht zal worden gevorderd, een kijkje op en in de bosschen die de eilanden overdekken, op de huizen die door de oude vulkaan worden gedragen en de forten die de baai beheerschen. De drie eilanden Groot-Banda of Lonthoir, Neira en Vuurberg verheffen zich hoog uit zee en zijn met frisch groen in alle schakeringen getooid, Groot-Banda en Neira tot aan hunnen top, Vuurberg tot daar waar, ongeveer op de helft van zijne hoogte, de kraterkegel kan gezegd worden te beginnen. Deze is van eene vaal geelachtige kleur, waarboven nu en dan de zwaveldamp als een witte pluim zich verheft. Tusschen die hoog opgeheven eilanden stroomt het helderste water van donker-blauwe kleur, de eene dag kalm en met strepen

zijnen spoed afteekenend, de andere dag onrustig en met zijne golven schip en strand slaande. Op de meest schilderachtige punten staan, tusschen het groen, de witte van bruine daken voorziene perkhuizen. Het fort Nassau aan den oever der zee van gehouwen steen opgetrokken, evenals de pakhuizen, de residentswoning, het militair kampement en andere woningen allen langs de baai op het eiland Neira gelegen, worden beheerscht door den coquetten vijfhoek, het fort Belgica, dat op een heuvel aan den voet van den Papenberg, werd gebouwd. Over dit liefelijke tooneel werpe de Indische zon, voor zij zich achter de kim der Bandazee gaat verbergen, hare laatste, tintelende stralen en het schoonste, het prachtigste, het verhevenste schouwspel dat ergens ter wereld te genieten is, brengt u in verrukking. Wij wagen ons niet aan het beschrijven der schoonheid die de flikkerende lichtpartijen op de voorgebergten, gebouwen, forten, het water en den rookenden krater, nevens de zwarte schaduwen die door de met donker groen gevulde bergkloven worden gevormd, aanbieden, maar laten dat aan de verbeeldingskracht over; want de pen zoo min als het penseel is in staat deze schoonheden te malen. Heeft dat gezicht geboeid, van verzadigen toch is geen sprake, dan mogen de oogen gewend worden naar de Banda zee, om in 't Westen de eilanden Ay, Rhun en Poeloe-Swangi, in 't Oosten Rozengain en in 't Noorden Ceram, allen als oasen te ontdekken

De aangename geur die van het woud uitgaat lokt daarhenen. De perken vormen één groot bosch. De hooge kanarieboomen, waringins en djatie's schutten voor stortregens en winden den kegelvormigen notenboom, wiens loof wordt gevormd door puntige bladeren die van het kruisgewijs regelmatig uitschietend hout afhangen; tusschen dat glanzige groen fonkelt de rijpe, gelijk de kastanje opengespleten vrucht, waarvan de donkerbruine noot de kern is, terwijl de helder roode foelie, als een sierlijk netwerk, den noot omkleedt. Hier en daar worden in het bosch ook bamboestruiken en ander minder hoogopschietend hout aangetroffen.

De weg loopt op en af en geeft telkens het verrukkelijk gezicht op de baai en den krater weder. Liefelijk streelt u de koelte die in het woud heerscht, de geur die de nootmuscaat afgeeft is opwekkend en versterkend; terwijl de gemengelde geluiden der duiven, waaronder de groote groene duif of notenkraker (1) het meest de aandacht trekt, van de roode en groene papegaaijen, van de baicolie of indischen nachtegaal, van den karnjamoe, in kleur gelijk aan den kanarievogel, en de vroolijke stemmen

(1) Deze vogel slikt den noot in zijn geheel in en laat hem, nadat de maag de foelie, tot voedsel, er van heeft afgenomen, weder vallen. Dit dier zaaide alzoo de noten die de muscaatplantjes, tot groot ongerief voor de bosch-opzieners van het gouvernement, die in last hadden maandelijks het werk van den notenkraker te gaan vernielen, op de tot woestheid gedoemde eilanden, deden opschieten.

van mannen en vrouwen, die noten plukken, en der kinderen, die kanarie zoeken of hout sprokkelen, door het bosch weergalmen.

Heeft het land zijne schoonheid, de zee doet niet onder. Waar kan helderder water worden gezien dan in de Molukken, alwaar het water het gezicht op den welig begroeiden bodem toelaat en men een onderzeesch bosch gewaar wordt, bevolkt door tallooze visschen van allerlei zonderlinge vormen en gestalten, van den haai tot den laweri of het lichtvischje, wiens glimmende oogen door de visschers worden gebruikt om onder het water het aas aan den haak te verlichten, in het glashelder water door elkander zwemmend, duikend, schietend met de bontste mengeling van kleuren, van het scharlakenrood tot het glimmend zwart, geel, blauw, groen, oranje. Moest de plaats worden genoemd waar het spelevaren is uitgevonden, de baai van Banda zou vragen of zij daarop niet de meeste aanspraken had.

In die bosschen en op die zee bewegen zich menschen van allerlei afkomst, ras en kleur. De eerste die wordt opgemerkt, is de heer der bosschen, de perkenier. De perkenier is de afstammeling van den Nederlander die korter of langer tijd geleden emigreerde. Er zijn onder hen die u de graven hunner voorvaders wijzen kunnen, waarin deze reeds meer dan honderd jaren rusten.

Treden wij het perkhuis binnen om, gezeten op

den luier- of wipstoel, die daar in de voorgalerij zijne vaste plaats heeft, den kolonist te bestudeeren. De gelegenheid om van het lieve uitzicht op de baai te genieten, biedt zich dan tevens weder aan. Of wenscht gij liever het leven en bedrijf in de verte te bespieden? De kijker, in ieder perkhuis aanwezig, zal u in staat stellen de societeit's en marktgangers aan den overkant der baai of de visschers op zee te onderscheiden. Terwijl de toegeloopen huisjongen, (zoo is zijn titel, hoewel zijn gelaat de sporen draagt van reeds meer dan veertig malen de zon op dezelfde plaats gezien te hebben), zijnen heer, die in het perk aan het inspecteeren is of in het rookkombuis de vorderingen der droging nagaat, wellicht ook op zijn kantoor de registers bijhoudt, is gaan roepen, kunnen wij de gedaante en de inrichting van het perkhuis opnemen.

De perkhuizen hebben allen slechts één verdieping, zij worden meestentijds van klipsteenen, somtijds ook van gebakken steen gebouwd en zijn gedekt, dit is het rechte woord, door een dak van atap, eene rietsoort die door de Cerammers voor dat doel geregeld wordt aangevoerd. De vernieuwing van het dak heeft om de zeven jaren gewoonlijk plaats. De muren zijn, zoo binnen als buiten'shuis, gepleisterd en gewit, terwijl de grond met van Java aangevoerde plavuizen is bevloerd. In de huizen van ouden datum wordt deze weelde niet aangetroffen, maar bestaat de vloer uit de

vermenging van aarde en kalk, die glad gestreken, het grauw marmer nabootst, waarop weder matten van rottan zijn uitgespreid. Het sterke daglicht wordt getemperd door zeilen of ook wel door crees, dat zijn voorhangsels van gespleten en daarna aan elkander geregen bamboe gemaakt.

De inwendige inrichting van het perkhuis is uiterst eenvoudig. Eene voorgalerij, eene binnengalerij of binnenkamer, waarop de slaapkamers uitkomen, en eene achtergalerij waar gewoonlijk de familie huist.

Eenvoud is de eisch voor het meubilair, stoelen, tafels, kasten en ledikanten zijn allen door de inlandsche nijverheid gemaakt. Zoo er al spraak mag wezen van weelde, dan bestaat deze uit een paar spiegels en in zwarte lijsten gezette platen. Toch is het in het eenvoudig huis recht gezellig, hetgeen voor een groot deel kan worden toegeschreven aan het klimaat, voor een ander aan het onophoudelijk *va et vient* der talrijke dienstboden. Alle deuren en vensters toch staan open en geven zoowel aan den verkwikkenden wind toegang als een uitzicht op het bosch of op de zee.

De vreemdeling in Oostersche toestanden vindt hier de verklaring en verontschuldiging van het „klimaatschieten" dat eigenaardig verschijnsel in de tropische gewesten hierin bestaande, dat men uren achtereen op denzclfden stoel, op dezelfde plek en in dezelfde houding gezeten blijft. Komen bij het genot dat in de heete luchtstreken de zittende

meer liggende houding geeft, de prikkeling der frissche zeewind, de geur der goede manilla, de toonen der pianino, dan wel de klanken van het op een afstand zoo welluidend gammelangspel, dan openbaart de verleiding om aan de zinnen toe te geven zich in dusdanige mate, dat een sterker prikkel dan het lichamelijk genot noodig is om den mensch op de beenen te houden. Die prikkel die een meer loonend genot geeft, is de zucht naar welvaart. Daar, waar het streven naar een doel wordt waargenomen, bestaan in Indië leven en beweging en blijft de luie stoel over dag ledig om des avonds te dienen voor het doel waarvoor ze werd gemaakt. De Compagnie en op haar voetspoor de Regeering van Nederlansch-Indië ontnamen aan den perkenier het eigenbelang, ja, gunden hem zelfs het uitspreken van een oordeel niet. Het is onder die omstandigheden niet te verwonderen, dat de man die niet werken mocht noch oordeelen, zijne toevlucht nam tot den eenigen vriend, die door te geven wat hij beloofde, hem was trouw gebleven en er zich verder niet om bekommerde dat de schijn voor werkelijkheid werd aangezien.

Hij staat daar voor ons in zijn ochtendtoilet, eenvoudig als hij zelf, bestaande uit eene witte kabaja, veelkleurige wijden pantalon en een paar rood of zwart lederen sloffen aan de bloote voeten. Vrouw en dochters doen in eenvoud niet onder, de zware gitzwarte haren hangen over de witkatoe-

nen met kant of haakwerk omzoomde kabaja, een soort van loshangend jak, henen, terwijl een paar blanke voetjes van onder den sarong of rok zich trachten te verschuilen in nog kleinere met gouddraad geborduurde slofjes. Zoo pas uit het bronbad gekomen, zijn zij bekoorlijk door frischheid en levenslust. Ontmoet men dezelfde lieden nogthans des avonds op het bal of in de receptiezaal, dan schijnen het lakenpak en de witte handschoenen, met de sleepjapon om den voorrang van deftigheid of smaak te willen wedijveren.

Ongelukkig hij, die de taal van het land niet verstaat en zich niet in het zacht vloeiend Moluksch Maleisch weet uit te drukken, want tot straf voor die onkunde, zal hem een groot gedeelte van het gesprek, vooral van dat der dames, ontgaan. In de indische familiën toch, is het gebruik heerschend, bij voorkeur die toestanden en voorwerpen in het Maleisch uit te drukken, waarvoor de anders om haar rijkdom zoo zeer geroemde Hollandsche taal geene woorden heeft. Mocht nu volgens het gevoelen van een taalgeleerde, de Nederlandsche taal op Banda te veel worden miskend, dat hij dan bedenke, dat de Nederlandsche Regeering zoo weinig waarde hechtte aan de taalstudie, dat zij een tijd lang in de school, bij gebrek aan een onderwijzer, les deed geven door een winkelbediende.

De Bandaneezen zijn autodidacten. Hunne beste leermeesters zijn geweest het bosch, de zee en de

ondervinding, het residentie-kantoor, de raad van justitie, de weeskamer, de plaatselijke schoolcommissie, het diaconiefonds en de kerk. Zij weten niet veel, zij beweeren dan ook niet professoren te zijn of priesters der wetenschap, maar wat onze perkeniers weten, dat weten zij goed en zij maken van die kennis gebruik met oordeel en doorzicht, zooals dat meermalen wordt opgemerkt bij menschen die meer in de natuur en van de natuur hebben geleerd, dan in het besloten vertrek uit de boeken. De Gouverneur-Generaal van der Capellen had goed gezien. — Hij gaf Banda een goed ambtenaarspersoneel en een groot garnizoen; daardoor kregen de bewoners levende voorbeelden. De Resident en Secretaris, de Majoor-kommandant met zijne kapiteins en luitenants, de beide doctoren en de militaire apotheker, zij allen waren onwillekeurig Banda's leermeesters. Hij beval dat de Raad van Justitie zou zijn zamengesteld uit ambtenaren, officieren en perkeniers; zóó werd dezen eene oefenschool geopend. De weeskamer, op Java zamengesteld uit ambtenaren, werd te Banda georganiseerd uit de bewoners. Alzoo leerden zij hunne eigene geschillen beslechten en de weezen verzorgen. Met deze wetenschap zal wel niet de bewondering maar voorzeker een groot deel der verwondering wijken, bij de aanschouwing der schitterende wijze waarop de perkeniers den moeielijken tijd van overgang zijn te boven gekomen, en zal de hoop der hun welge-

zinden worden aangewakkerd, die vermeenen dat zij tot nog meer en grooter zaken in staat zullen bevonden worden.

In de Bandasche maatschappij worden de oude vormen en ceremoniën in eere gehouden. Men denkt zich aldaar in dien ouden tijd terug, toen er nog onderscheid bestond tusschen meester en dienaar, koning en onderdaan, toen, spijt van Lennep's conversatie-toon het „ u" voor beleefd, daarentegen het „ jij" of „ je" voor ongemanierd werd gehouden en het noemen bij den naam of voornaam niet werd aangemerkt voor een bewijs van los- en ongedwongenheid, maar voor een gebrek in de opvoeding. Het klinkt voor hem die met zijn tijd medeging inderdaad vreemd steeds, zonder één enkele uitzondering, te worden aangesproken met de woorden „ Mijnheer" en „ u" en de ambtenaren immer bij hun ambtstitel te hooren noemen. De beste en langste vrienden van elkander sprekende, of de een tot den ander het woord richtende, zetten het woord „ Mijnheer" vóór den naam. Het beleefd toespreken en van anderen spreken is den Bandanees eene gewoonte geworden, waarvan hij evenmin afwijkt als van het in acht nemen der termijnen die de hoffelijkheid voorschrijft. Wordt hem door een' nieuw aangekomene veertien dagen nà diens aankomst een bezoek gebracht, zoo volgt de contra-visite op den vijftienden dag.

De jonkman die een meisje vraagt verkeert de

drie eerste dagen na het aanzoek in doodelijken angst, maar zijn deze voorbij, dan is het wachten op het antwoord niet meer dan eene formaliteit, want, was het aanzoek niet geaccepteerd geworden, zoo had hij binnen de driemaal vierentwintig uren het afwijzend bericht ontvangen. De zaak nu is tusschen de beide jongelieden en de wederzijdsche ouders volmaakt in orde, toch eischt het gebruik, dat de jonkman, de familie der jonge dochter bij elkander vereenigd, ten aanhoore van allen zijnen wensch herhaalt en zijn verzoek aan de goedkeuring der aanwezigen onderwerpt. Zoo zijn er meer oude gebruiken in de kleine kolonie, genoeg om te doen zien dat Banda eene oude kolonie is.

Ten bewijze dat het Europeesche ras, in de tropische gewesten koloniseerende, niet noodwendig overal met uitsterving bedreigd wordt, moge strekken de mededeeling dat aldáàr huishoudens worden gevonden waarin twaalf tot zestien kinderen zijn, ja men zou eene dame van Europeesche afkomst kunnen noemen, die haren echtgenoot niet minder dan vier en twintig kinderen schonk.

De verdraagzaamheid in het godsdienstige, die altijd als eene groote maatschappelijke deugd wordt geprezen, voert te Banda den scepter. Het schoolgebouw, sinds de aardbeving van '52 de kerk deed ineenstorten, verzamelt binnen zijne muren zoowel protestanten als roomschen, die, dank het goede Indische gebruik om geen onderzoek in te

stellen naar iemand's afkomst of godsdienst, meestal na jaren eerst, uit de formaliteiten bij eene geboorte of een sterfgeval in acht genomen, van elkander ontdekken tot welke godsdienst zij wederzijdsch behooren.

Even als in alle kleine plaatsen wordt er op Banda veel gebabbeld. Deze ondeugd heeft echter ook hare goede zijde, in zooverre dat de vrees van op de tong te komen, voorzichtigheid in den ongeoorloofden minnehandel, waarvan onder den kolonist weinig gehoord wordt, doet betrachten.

Het gezellig verkeer onder de gezinnen der perkeniers bepaalt zich tot diners, speel- en danspartijen, het concert, het liefhebber's tooneel en de voorlezingen.

De Bandasche volkplanter is een goed eter en matig drinker. Van daar beschikken man en vrouw over een gezond en krachtig ligchaam, waarvan zooals gezien werd geen kleinigheid wordt gevorderd.

Een feest op een perk is een prettige dag. De bij monde of bij circulaire genoodigden verzamelen zich, ieder met een klein pakje toiletartikelen onder den arm aan het strand waar het vaartuig, de orembaai, met twintig scheppers bemand, gereed ligt om de gasten over te zetten. Zooals de inscheping in het jaar zestien honderd plaats had, geschiedt zij nog. Een stoel is aan twee bamboezen gebonden en wordt, al naar mate de wicht is die daarop verwacht wordt, door twee of vier man gedragen. Aldus wordt de

afstand tusschen standplaats en vaartuig, bij het glooiend strand, soms vele ellen lang, afgelegd. Snel beweegt zich het vaartuig naar de overzijde der baai, waar de ontscheping op dezelfde wijze plaats heeft. Aan den overwal, de tocht wordt gesteld te zijn uitgegaan van Neira naar een perk op Lonthoir, staan de paarden voor de oude heeren en de draagstoelen voor de dames gereed om den trap, in den berg gemetseld, op te gaan. De ontvangst is hartelijk, van alle zijden worden handen gegeven en woorden van gelukwensching gewisseld Intusschen achter levend groen half verborgen, doet zich het gammelangspel hooren en mogt dit verpoozing behoeven dan valt de Europeesche strijkmuziek in. Al spoedig is de jeugd aan het dansen, zijn de oudere heeren gaan homberen en de dames met europeesche of chineesche kaarten aan het kleuren getogen. Om twaalf uur roept de gastvrouw hare genoodigden aan de rijkelijk voorziene rijsttafel, die voor den daarmede bekende eene lekkernij, voor den nieuweling daarentegen, door onbekendheid met de Indische kruiden, weinig smakelijk is. Na afloop daarvan nemen bijna allen hunne siësta om tegen vier uur te gaan baden, waarna thee te drinken en ten zes ure in volle kleederdracht weder te voorschijn te komen, gechausseerd en geganteerd naar 't behoort. Ten zeven ure wordt het avondmaal gebruikt, waarna doorgaans het bal volgt.

Een vroolijke toon heerscht op Banda's feesten.

De vreemdeling moet zich echter weten te schikken en niet alles afkeuren omdat hij het te huis anders gewoon was. De nieuwlings aangekomen Europeesche dames behooren in te zien, dat het spelen harer zusters met Chineesche kaarten, slechts een andere vorm is van datgene wat zij in het moederland zagen, en de veroordeeling van een voorwerp niet afhankelijk is van den vorm daaraan gegeven, maar van het misbruik dat er van gemaakt wordt.

Een anderen dag biedt het tooneelgezelschap van liefhebbers eene verpozing aan, is er een muziekpartijtje georganiseerd, valt er eene bruiloft onder de Europeesche, Chineesche of inlandsche vrienden te vieren, doet de schutterijmuziek zich hooren, of wel verschaft de predikant met eene voorlezing den inwoners eenige aangename uren. Aldus spoedt het leven op Banda voor de aristocratie zich voort.

De tweede klasse van bewoners vormen de vreemde oosterlingen, de Chineezen en Arabieren. Van den Arabier kan weinig meer gezegd worden dan dat hij altijd een vreemdeling blijft. Het schijnt dat zijn godsdienst zich tegen het vestigen op eene bepaalde plaats en het aldáár wortel schieten verzet. Zoodra de buidel vol is gaat hij met zijne kinderen naar Arabië, en is soms de beurs niet zwaar genoeg, dan verlaat hij zijn gezin en keert alleen naar Mekka weder. Zijne achtergelaten nakomelingen, in dat geval arm zijnde, vermengen zich met de inlandsche bevolking. Zoolang de

Arabier echter ter plaatse is, onderscheidt hij zich door veel handelsgeest en niet zelden door eene groote mate van kennis. Te Banda waren zij de personen die de Europeesche kooplieden op Java en te Singapore in nootmuscaat leerden handelen.

De Chinees is een geheel ander wezen, hij is een volkplanter in den goeden zin van het woord. Tusschen hem en den Israëliet, zooals die in Europa bekend is, bestaan veel punten van overeenkomst. Beiden verliezen de vaardigheid om zich in hunne moedertaal uit te drukken, maar behouden daarentegen gestrengelijk de voorvaderlijke gebruiken en gewoonten. Onder de Chineesche familien te Banda zijn er verschillenden die eene achtbare rei van vaderen, op de eilanden zelve gewoond hebbende, kunnen opnoemen. De meesten hunner zijn kooplieden, hoewel er ook sommigen ambachten uitoefenen en eenige enkelen op de perken als opzichters over de arbeiders dienst nemen. Zooals meer op kleinere plaatsen in Indië wordt opgemerkt, spreken ook te Banda de daar geboren Chineezen redelijk Hollandsch.

Het ligt in de rede dat er tusschen deze Chineesche familiën en die der kolonisten eene gemeenzame toenadering is ontstaan en zij elkander zoowel bezoeken, als op hunne wederzijdsche feesten nooden. Wel valt daarop, voornamelijk wanneer er gedanst wordt en de lichtgele jonker zich verstout de lelieblanke juffer tot eene française uit te noo-

digen, eenigen weerzin waar te nemen en is Nederlandsch Indië in zooverre bij Engelsch Indië ten achter, dat het nog geene huwelijken van blanke vrouwen met eilanders of vreemde oosterlingen zag sluiten, maar toch begint het vooroordeel langzamerhand te wijken. De kinderen zijn op dit punt verstandiger, op wier bals-costumés de jonge getulbande arabier met het europeesche meisje danst en de van diamanten en paarlen schitterende chineesche kleine met den hollandschen jongen rondspringt.

De derde categorie van inwoners zijn de burgers, of zooals men in Holland zeggen zoude „ het volk." Het woord burger werd in vroeger tijd gebruikt in tegenstelling van het woord slaaf en duidt aldus aan, een „ vrij " man. Onder de burgers of het volk worden gerangschikt de afstammelingen der Europeanen, die niet vermogend genoeg zijn om zich onder de aristocratie te kunnen bewegen, in de tweede plaats de inlandsche Christenen en ten derde de andere inlanders, allen Mohamedanen die een vrij beroep uitoefenen. Zij beoefenen een ambacht of houden zich met de vischvangst en den aanleg van moestuinen bezig. Gemiddeld is de verdienste één gulden per dag voor een ambachtsman en voor den sjouwer of koelie zestig centen.

De burgers zijn ongaarne op de perken werkzaam, tenzij als opzichters of klerken. Het verschijnsel is natuurlijk, en overal waar slavernij

heerscht of gevangenen werken op te merken. Sinds de afschaffing der slavernij en de terugtrekking der bannelingen en vagebonden, komt de arbeid op de perken weder tot zijne rechte waardeering. Men beweerde vroeger veelal, dat zoowel tegenzin om zich met vreemden in te laten als afkeer van het werk zelf, de inboorlingen van Banda van de perken verwijderd hield. Doch het was alleen een welgegronde afschuw van de soort van lieden met wie men had moeten omgaan, lieden, die wegens misdrijf veroordeeld herwaarts verbannen, dikwijls door den rottan tot werken gedwongen moesten worden. Dat het niet ingenomenheid tegen den vreemdeling zelf was kan hieruit blijken, dat aan de *politiek* verbannenen, van welke soort er velen op Neira gevonden worden, door den Bandaschen burger de eer wordt toegekend die zij in hun eigen woonplaats genieten.

De burgers zijn op het werk of in huis, op eene kleine uitzondering na, allen op dezelfde wijze gekleed. Beiden, zoowel Mohamedanen als Christenen, dragen eene lange pantalon, waarboven eene wit katoenen of sitsen kabaja, en gaan blootvoets. De Christenen laten zich het haar snijden op de wijze der Europeanen en dragen een' hoed van stroo, terwijl de Mohamedanen zich het hoofdhaar doen afscheren en den hoofddoek omknoopen. In groot tenue slaan de laatsten den gebatikten sarong om de heupen, terwijl de eersten alsdan volmaakt Eu-

ropeanen zijn, gedoscht als zij zich vertoonen in een zwart laken pak met een zwarte hoed op het hoofd, schoenen aan de voeten en wanneer de middelen die overdaad toelaten met handschoenen aan de handen. De christen-vrouwen volgen de Europeesche dames zooveel mogelijk na.

De amusementen der Bandasche burgers zijn geheel dezelfde als die der Europeanen en hunne afstammelingen, met dit onderscheid alleen, dat alles wat op hunne feesten wordt gebruikt, gegeten of gedronken van mindere qualiteit is. Het muziek-corps dat den adsistent-resident en de residente doet dansen, geeft ook voor den burger de maat aan. En is dit niet binnen het geldelijk bereik der feestvierenden, dan wordt de rabana, de trom, geroerd.

De burgers doen dienst in de schutterij en zijn er trotsch op als bewakers van rust en orde tegenover de vele vreemden en gecondemneerden te worden aangemerkt.

Over het algemeen is de verhouding tusschen de perkeniers en de burgers welwillend. Te Banda zoowel als in de Molukken valt de gunstige uitwerking, die het prediken der Christelijke godsdienst en het overplanten van Europeesche gebruiken, ten opzichte van het ontstaan van meer wederzijdsch vertrouwen hebben te weeg gebracht, zeer in het oog, hoewel de keerzijde, die bestaat in minder ondergeschiktheid én ongemotiveerde eigendunk niet kan geloochend worden. Wat aanleg om te

leeren aangaat, deelen de Bandaneezen in het lot van al de eilanders van den Molukschen archipel. De natuur heeft hen goed bedeeld, maar de Compagnie had geen tijd om ze te doen onderwijzen en de Regeering monopoliste, verordende wel scholen, maar liet er zich minder aan gelegen liggen, dat er steeds goede schoolmeesters waren.

Nà de burgerij komen de vreemde eilandbewoners, die zich successivelijk op Banda zijn komen vestigen. Onder hen matigen de Timoreezen zich den eersten rang aan, waarna kunnen genoemd worden de Amboineezen, Boetoneezen, Binongkoreezen, Cerammers, Papoeërs en anderen. Zij zijn landbouwers, visschers, sjouwers, ook vrije perkarbeiders, en leven in eigen kring zoo goed en kwaad als 't gaat. Het zijn arbeidzame lieden, die gaarne voor geld hunne diensten willen leenen.

Opmerking verdient het, dat opstootjes die te Banda hebben plaats gehad, steeds van de bannelingen zijn uitgegaan en dat, bij onderzoek, nimmer gebleken is, dat de overige bevolking daarin een werkdadig deel heeft genomen.

Eindelijk komt de klasse van perkarbeiders. Dat deze menschen, hoewel somwijlen ten onrechte, in geen goed blaadje staan behoeft nauwelijks te worden gezegd.

Oudtijds waren het enkel slaven; later waren het vooral bannelingen en vagebonden die door de welwillende beschikking van het Gouvernement tot

perkarbeiders werden bevorderd. En wanneer ook het getal van dezen te kort schoot, werd het ontbrekende aangevuld door zoogenaamde Gouvernements vrije huurlingen. In '60 zijn de slaven verdwenen; de bannelingen zijn evenzoo met ultimo September jl. (1) opgeruimd; het Gouvernement levert niet meer het uitschot der Javaansche bevolking als huurlingen. Zoo wordt Banda geheel verlost van een bestanddeel zijner bevolking, welks aanwezen rechtstreeks en middellijk allerongunstigst op de overigen gewerkt heeft. In hunne plaats worden thans zonder moeite vrije contractanten voor den perkarbeid aangenomen, waaronder de Javanen de meerderheid uitmaken. Deze aanwerving geschiedt op de volgende wijze. De perkenier, die arbeiders behoeft, gaat met een arabier of inlander eene overeenkomst aan, waarbij hij dezen eene premie toezegt voor ieder arbeider die door zijne tusschenkomst wordt overgevoerd. De werver begeeft zich daarop naar Java en tracht met de Javanen, zoowel mannen als vrouwen tot een vergelijk te komen, dat gewoonlijk hierin bestaat, dat zij zich voor een' notaris bij akte verbinden tot het praesteeren van handenarbeid in een der Bandasche perken voor den tijd van vijf jaren en daarvoor erlangen een handgeld van *f* 50.—, vrijen overtocht, die ook ruim vijftig gulden bedraagt en gedurende den diensttijd, vrije kost, inwoning, klee-

(1) Koloniaal Verslag 1873, bladz. 78.

ding en geneeskundige behandeling, benevens een maandelijksch tractement van zes of acht gulden, waarvan met één gulden per maand alleen het genoten handgeld wordt afgehouden. De voeding bestaat uit 40 Amsterdamsche ponden rijst en $^{3}/_{4}$ pond zout per maand; de kleeding wordt tweemalen per jaar vernieuwd, terwijl de verpleging plaats heeft in daarvoor, door de perkeniers onderling, nieuw opgerichtte hospitalen, door den militairen doctor van het garnizoen. Daarenboven worden tot aanmoediging van vlijt door den landheer premiën uitgeloofd, die bestaan in eene extra-betaling voor het te huis brengen van een grooter aantal noten dan het vastgestelde minimum. In den oogsttijd, die tweemalen per jaar invalt, de groote en kleine oogst, kunnen deze premien tot tien gulden per maand stijgen. Deze uitdrukking zou geheel oneigenlijk zijn, daar de noten het geheele jaar door worden geplukt, wanneer zij niet alleen werd gebezigd om de tijdstippen aan te duiden dat de boomen meer dan gewoonlijk en het overvloedigst vrucht dragen.

Zijn de nieuwe arbeiders ter plaatse hunner bestemming aangekomen, dan worden zij gebracht voor het hoofd van het plaatselijk bestuur, dat onderzoekt of het contract met vrijen wil is aangegaan en ze daarna doet inschrijven in het register perkarbeiders. Zelden wordt het tegendeel geconstateerd, hetgeen niet bevreemdt bij de wetenschap dat, blijkbaar uit de registers op het residentie-bu-

reau aangehouden, van de honderd arbeiders wier diensttijd is verstreken, er zich gewoonlijk vijf en negentig bereid verklaren, eene nieuwe overeenkomst te treffen. De arbeid op het perk is dan ook inderdaad niet zwaar en bizonder geëigend voor den inlander. Te meer verdient het daarom de aandacht, dat zoo weinig bannelingen wier straftijd is verstreken, het aanbod om vrijwillig contractant te worden, aannemen. Geen 10 % maakt er gebruik van. De oorzaak van dien tegenzin zal wel schuilen in de herinnering aan het gedwongene.

Des morgens om vijf uur, tegen het opkomen der zon, wordt de klok van het perkhuis geluid, om de arbeiders te waarschuwen, dat de tijd van opstaan daar is. Overal heerscht beweging, mannen, vrouwen, jongens en meisjes, boven de zestien jaar, maken zich gereed om op de pluk uit te gaan. Eenigen nuttigen hunne portie rijst vooraf, anderen nemen ze met zich en ontbijten in het bosch. De plukkers en puksters zijn voorzien van een lange bamboe, aan het einde waarvan een klein korfje zit, en eenige verlengstukken, die zij, als in Holland de hengels, in elkander kunnen schuiven, Op den rug dragen zij de korf, om de geplukte noten daarin te verzamelen.

De notenboomen moeten het thans ontgelden. Maar zij, de dragers van het goud, verheugen zich in de komst der roofzuchtige bende, want ziet, hoe de takken, zoodat zij onderstut moeten worden, door

de wicht der noten neêrwaarts buigen. Merkt op de courtoisie die zelfs in het bosch heerscht; de boomen die gemakkelijk te bereiken zijn, worden voor de vrouwen en meisjes gelaten, de tegen gevaarlijke hellingen aanstaande, of die waarin geklommen moet worden, daarop gaan de mannen los. Vlug leest de gaai-gaai, benaming aan den plukkorf gegeven, de vruchten; de oefening heeft het oog gescherpt en de hand vaardig gemaakt. Zit de vrucht te hoog om ze tusschen den kleinen vork, geplaatst boven het korfje, dat aan den bamboe is vastgemaakt, te vatten en daarna met een ruk den steel te doen afbreken, zoodat de vrucht in het peervormig korfje valt, dan klimt de man in den boom, maar de vrouw weet er beter raad op, zij steekt den tweeden bamboe op den eersten, den derden op den tweeden en wel hoog moet de muskaat hangen, wordt zij niet op die wijze bereikt. Is de vrucht geplukt, dan wordt zij van de bruin gele buitenschil ontdaan, die onder den boom geworpen, na verrotting eene goede mest is en de noot, door de foelie omgeven, in den grooten korf geborgen.

Wat kan men zich aangenamers voorstellen, dan het ronddolen in de koele geurige bosschen. Het bosch is voor den arbeider societeit en tevens de plaats, waar hij zijne aanstaande vrouw zoekt. Vervelend slechts voor het minnende paar, wanneer het door den opzichter wordt betrapt, maar ook daar-

voor weet de liefde raad. De komst van den opzichter toch wordt door de vrienden, door het nabootsen van een aangenomen vogelgeluid, aangekondigd. Maar waarom ook zou het paar in het aangenaam onderhoud gestoord worden, als de jongen vlijtiger heeft gezocht, om het meisje, als een teeken van gehechtheid, den korf vol met noten te stoppen. Op die wijze komen wel eens noten van het eene perk in het notenkombuis van het ander en wil men beweren, dat de perkenier die de meest schoone vrouwen liet uitkomen, dat jaar proportioneel den besten oogst maakte.

Aan het noten zoeken komt ten drie ure een einde, wanneer de perkklok de arbeiders weder huiswaarts roept Alsnu verdringt zich ieder voor het perkhuis om zijne noten te doen tellen, waartoe hij ze in hoopjes van vijf of tien rangschikt. De perkenier of zijn opziener houden aanteekening van het aantal gelezene vruchten, zoowel als van de vlijt van den plukker of de plukster.

In een omzien is de foelie van de noot afgenomen, waarmede de arbeid van den dag is afgeloopen. De mannen gaan dan visschen of hun eigen moestuin bewerken en de vrouwen vatten het weefgetouw op.

De noten zijn intusschen door het bij het rookkombuis of de rookloods vast aangesteld personeel in ontvangst genomen, om gedurende veertien dagen of drie weken aan den rook van smeulend hout te

worden blootgesteld, eene bewerking die dient om den hoornschil van de noot los te maken. De foelie ligt al reeds op gevlochten horden in de zon te drogen.

Met het ondergaan der zon, ten 6 ure, luidt de klok ten derdenmale, ten teeken dat het tijd wordt om huiswaarts te keeren, en om acht uur wordt binnen den muur van het perkhuis alleen de stem van den wachter gehoord, die tot den perkenier zegt: alles in rust. Aldus slijt de arbeider op Banda's perken zijne vreedzame dagen. Het niet te zware werk dat hem wordt opgedragen wisselt af tusschen het noten plukken, het afsnijden van het om de boomen te lang opgeschoten gras, het aanleggen van kweekbeddingen of overplanten der notenboompjes, het uitkloppen der noten, sorteeren en verschepen van het product.

De perkgebouwen eindelijk waarin de arbeiders zijn gehuisvest, bestaan uit naast elkander gebouwde kamers, die allen op het binnenerf uitkomen. Vereischte de contrôle op de slaven, daarna op de bannelingen en vagebonden, deze dicht bij elkander te houden en omgaf daarom een ringmuur al de perkhoorige gebouwen, zoo schijnt, nu de vrijheid is aangebroken en de premie de plaats van den rottan heeft ingenomen, aan eene den inlander meer geëigende en meer geliefde woning, een afzonderlijk bamboehuis voor elk gezin, te worden gedacht.

De totaal indruk die het hedendaagsche Banda

maakt op den onbevooroordeelden bezoeker, vooral als deze eenige jaren op Java of een der Soenda-eilanden en dus in eene geheel Oostersche maatschappij heeft doorgebracht, is treffend. Wij moeten wel op deze uitdrukking „onbevooroordeelden bezoeker" bizonderen nadruk leggen. Banda is steeds systematisch met de donkerste kleuren afgeschilderd geworden en deelde met de bekende plaats in Palestina in het wel te weerspreken maar moeielijk uit te roeien vooroordeel, dat er niets goeds aldaar was noch van daan kon komen. Dat vooroordeel moet gedeeltelijk aan de Regeering zelve geweten worden, die het tot een verbanningsoord eerste klasse bevorderde, waar politiek verbannenen, Europeanen zoowel als inlanders, en crimineel veroordeelden, waaronder de vertegenwoordigers van bijna alle aziatische volksstammen, werden heengezonden. Had Banda daarmede slechts mogen volstaan, maar neen, tot dank voor zijne berusting in de wijze waarop het werd voorzien van straatveegsters en arbeiders, werd het naar deze lieden beoordeeld. De Regeering had jaar op jaar, zelfs nog in het Koloniaal verslag van 1872, een exceptioneel hard woord voor de burgerij over (¹). Haar protest is geweest de weigering om in de perken te arbeiden, zooals hare

(¹) Koloniaal Verslag 1872, blz. 17. „Over de Bandasche burgers, in„landsche Christenen, geëmancipeerde lijfeigenen, vrijverklaarde perkhoori„gen, valt niet veel goeds te zeggen. — Zij blijven afkeerig van geregel„den arbeid en verslaafd aan feestvieren en drinken."

vrijspraak van de beschuldiging van afkeer voor den arbeid ligt in het tegenstrijdig beweren van geen geld te willen verdienen maar wèl te willen feestvieren. Voor een ander deel is het vooroordeel ontstaan door de wijze waarop in de meeste gevallen de Banda-eilanden werden gezien. De vreemde bezoeker had doorgaans weinig tijds voor een bezoek aan Banda over. Hij kon slechts oppervlakkig waarnemen. Met voorkomendheid ontvangen, werd hij over de eilanden rondgeleid, op de punten gebracht die een bijzonder fraai uitzicht aanbieden, hier en daar tot het nemen van verfrissching in de woning van eenen perkenier binnengeleid. Daarmede was doorgaans het bezoek afgeloopen. Wanneer nu in aanmerking genomen wordt dat de geleiders bij het bezichtigen in de meeste gevallen de stellers waren van het rapport aan de Regeering, dat weder in het Koloniaal verslag wordt teruggevonden, dan zal het duidelijk zijn, hoe zulk eene treffende overeenstemming in beoordeeling bestaat tusschen de schrijvers over Banda en de Regeering.

De vreemdeling dan, die Banda bezoekt en zich, dit doende, den tijd gunt tot eigen waarnemingen, met het voornemen is vervuld om zich door het vooroordeel niet te laten beheerschen, die behagen schept in den omgang met den kolonist en den burger, die met hen weet te praten en hun vertrouwen te winnen, die de Bandasche feesten niet versmaadt, noch zich onteerd acht door het aanlee-

ren van het Chineesche kaartspel, en eindelijk hij, die den schijn van de werkelijkheid zooveel doenlijk tracht te onderscheiden, ontdekt het bestaan van een' van het overig Indië geheel onderscheiden toestand. Bij het doorkruisen der stad Neira is het hem of hij in zijn moederland is teruggekeerd. Zoo zijn bijvoorbeeld de straten nauw, voor voetgangangers eerder dan voor rijtuigen aangelegd; zij worden zindelijk onderhouden. De huizen zijn aan elkander gebouwd en de erven er voor of daar achter behoorlijk met muren, waarin poorten met schellen, omringd. Het model bij den aanleg, zoo komt het voor, werd genomen naar een Hollandsch stadje of dorp. De bewoners zitten des avonds op hun stoep een luchtje te scheppen en wenschen den voorbijgangers een hartelijk goeden avond. Een stoel staat voor ieder vriend gereed en niet zelden wordt het avondpraatje een avondje gezellig doorbrengen.

In de kampong waar de burgers wonen, hoort men niet als op Java, een op inlandsche wijs gezet lied neuriën, maar brengen heldere stemmen een air uit de Robert, de Huguenots of eenige andere opera ten gehoore. (¹)

(¹) Dit is voornamelijk het werk der zendelingen. Op hunne scholen worden de kinderen allen in den zang onderwezen. Een dichter onder hen maakt een vers op eene of andere melodie uit eene opera, zooals een zendeling-componist voor een lied van het volk, eene wijs schept. De kinderen worden menschen, en de menschen die de muziek liefhebben

Zoo hebben de meeste perkeniers een huis in de stad (Neira) en één op het perk of ook wel, hoewel dit meer zeldzaam is, een buitenhuisje aan den voet van den vuurberg. Zij vieren hunne feesten zoowel bij dag als in den avond en gaan te voet daarhenen; over dag beschermd door een chineesche parasol en des avonds door den lantaarndrager voorgelicht.

Banda heeft zijne oude familiën even goed als Amsterdam. Ook heeft Banda zijne orakels. Hieronder worden verstaan twee of drie der oudste ingezetenen der plaats, die van de geheele gemeente de vraagbaken zijn. Niet alleen komen de ingezetenen gaarne bij hen, maar ook de eilanders, de halve wilden, die jaarlijks Banda van huisbedekking en vaartuigen komen voorzien, verzuimen niet bij hen hunne opwachting te komen maken. Het is aardig te zien hoe gemakkelijk die oudsten zich met hunne bijna moedernaakte vrienden weten te verstaan en welk groot rabat deze bij inkoopen aan de geachte heeren toestaan. Voor iemand die iets gedaan wil krijgen is het dan ook zaak, met de uitverkorenen goede vrienden te blijven, want zonder dat is de stroom te sterk dan dat daartegen kan worden opgeroeid. Geen verdeeldheid alzoo

---

blijven zingen, en ontneemt de ouderdom hun de stem, dan scheppen zij behagen in het luisteren naar het vierstemmig choraal-gezang der jeugd. Alleen om de Alfoeren in de Minahassa te hooren zingen, is dit land een bezoek waard.

tusschen het Europeesch en Oostersch element of strijd tusschen de wederzijdsche invloeden. Evenals in eene kleine Hollandsche plaats valt slechts met één af te rekenen en wel met den vroedsten der vroeden. Een hoofd van bestuur, wil hij te Banda op zijne plaats zijn, heeft dan ook meer tact dan gezag noodig. Met het eerste kan aldaar veel gedaan, daarentegen met het laatste niet veel anders verkregen worden dan een lijdzaam verzet, dat men alsdan, om verantwoord te zijn, met eene Indische gemakkelijkheid in het definiëren, al te grif, met luiheid gelijk stelt.

Een der meest in het oog loopende trekken van den kolonist, is eene bizondere gehechtheid aan zijne kleine, maar wat natuurgroepering betreft, overschoone plaats van inwoning. Hij is volkomen tevreden op en met zijne eilanden; met zijn perk in de gedachte ontwaakt hij en gaat hij, sinds de vrijverklaring, ter ruste.

Zoo is hij ook aanhanger, pur sang, van het huis van Oranje. Met wellust wordt, zoo dikwijls maar de aanleiding daartoe gegeven wordt, het verhaal gedaan van de ontvangst en het verblijf van Prins Hendrik op de Banda-eilanden. Toen waren de wegen met matten en kleeden belegd, wapperden de vlaggen van de huizen en waren de boomen, ten gerieve van het groen, deerlijk gesnoeid geworden. De oude schutter-officieren deelen met een glans van genoegen en een weinig trots op het

gelaat mede, dat zij toen als buitengewoon adjudant dienst deden. Gaarne zouden de Bandaneezen één hunner Prinsen eene andere en, nu welvaart Banda's deel is geworden, nog veel luisterijker ontvangst bereiden.

Spreken is zilver maar zwijgen is goud. Voorzeker is dit gezegde ouder dan de kolonie Banda zelve, ware dit niet bewezen, dan zou kunnen worden gevraagd, of de Bandanees het eerst op den inval is gekomen, want eene waarheid is het, dat hij zoo weinig spreekt, dat bijna de woorden hem van de lippen moeten worden genomen; daarentegen is hij een gretig en goed toehoorder. Het verschijnsel is niet vreemd, in het land, waar de de wil van het bestuur voor wet geldt.

Eerbied voor het gezag en gehoorzaamheid aan het hoofd van bestuur, hebben in de kolonie vaste wortels geschoten. Er behoeft niet aan getwijfeld te worden, dat wanneer eenmaal de wet en deze alleen het gezag zal uitoefenen, daaraan niet zal worden te kort gedaan.

Liefde voor rust en orde is een andere behagelijke trek van den Bandanees. De geschiedenis levert het bewijs er van en de Regeering die, nu zij hare bannelingen en vagebonden terug neemt, ook het garnizoen intrekt, schijnt daarvan overtuigd te wezen.

En eindelijk, last not least, de kolonist is geen inlandsch kind, in de beteekenis die daaraan, wat

de karakterbeoordeeling aangaat, wel eens wordt gegeven. Hij is, moge ook al de ongunstige omstandigheden waarin hij heeft verkeerd, hem doen achterlijk zijn in kennis en in denkbeelden, gebleven Europeaan en zijne kinderen hebben, volgens verklaring hunner onderwijzers en onderwijzeressen, niet die hartstochtelijke en in het oog van den Westerling vreemde karaktertrekken, die dikwijls het deel zijn der kinderen van gemengd bloed op de Soenda-eilanden. (¹) Er bestaat in de Bandasche

---

(¹) Zie Koloniaal Verslag 1873, bladz. 131, waar wij, nadat zijn voorafgegaan de mededeeling dat een zeer groot aantal der bewuste personen (inlandsche kinderen) te Batavia geen voldoende middelen van bestaan hebben, en de beoordeeling dat zij door onkunde en gemis aan goede zeden onbekwaam zijn om hunne kinderen eene eigenlijke opvoeding te geven, lezen: „ Ontevreden over hun lot en naijverig op den volbloed „ Europeaan, vormen zij derhalve een niet gewenscht element." Deze woorden zijn hard en, zooals ze daar staan, onverdiend tevens.

Het Verslag vervalt in dezelfde fout die het jaren lang, als onrecht, pleegde jegens Banda's burgerij, maar lofl waarvan het, ten haren opzichte *dit* jaar is teruggekomen. Ook de inlandsche kinderen te Batavia hebben tot twee malen, de wijze waarop is slecht en wij zijn de eersten die deze verafschuwen, door aanslag op het leven van, en door moord op eenen volbloed-Europeaan, geprotesteerd, maar, even als in Ierland het geval was, het heeft geholpen, want nu, nà de tweede maal, zal de Regeering ook aan hen hare bizondere aandacht schenken.

De schuld van den toestand ligt niet bij de inlandsche kinderen alléén, maar ook en in de voornaamste plaats bij de Regeering, die het kwaad dat zij zag groeien, zulk een omvang liet nemen.

Wij gelooven dat eene omzetting der woorden van het Verslag de waarheid beter had doen uitkomen: „ Hun lot doet ontevredenheid ontstaan „ en het uitvloeisel daarvan, is naijver op den volbloed-Europeaan, die „ maakt dat zij (de inlandsche kinderen) een niet gewenscht element „ vormen."

familiën ook geen afkeer maar veeleer voorliefde voor den volbloed Europeaan. (1) Niet weinigen onzer officieren hebben onder Banda's schoonen eene lieve levensgezellin gevonden en durven wij haar voorspellen dat meer en meer Europeanen, waaronder in de eerste plaats zij, die zich te Banda als handelaren zijn of nog zullen komen vestigen, haar tot echtvriendin zullen kiezen.

Ziedaar het beeld van Banda zoo als wij het persoonlijk hebben leeren kennen. Zijn 'er nu wellicht nog onder onze lezers, die daarin een al te schoon gekleurd beeld der fantasie, niet, zooals wij beloofden, eene getrouwe photographie meenen te moeten zien, dan mogen wij ten slotte eenige positieve feiten aanvoeren, waaruit zal blijken, dat de Bandanees van natuur niet is dom, noch lui, maar de omstandigheden dat, voor den oppervlakkigen beschouwer, verblindend vernis lagen over gezond verstand en veerkracht

Als eerste daad, hiervan getuigende, wordt genoemd de aanvraag om opheffing van het monopolie, die na de vrijverklaring werd gevolgd door

(1) Waarom die verscheiden toestand, daar door menig kolonist toch ook aziatisch bloed stroomt? Zoude de volbloed-Europeaan in den *Java-bode* van 24 September '73, nº. 225, het niet gedeeltelijk verklaren, waar hij zegt: „ De perkeniers zullen allen welvarend, sommigen zullen zeer rijk „ worden, nu het monopolie is opgeheven."

het opsporen der markt voor het product door correspondentie met de Handelmaatschappij en handelshuizen te Macassar, Batavia, Singapore, Rotterdam en Amsterdam, zoowel als door het bevrachten van een schip met specerijen en daarmede op goed geluk onder zeil te gaan. Het doen aanwerven van arbeiders en het besteden van goede zorgen aan zijn perk worde als tweede genoemd. ([1])

In de derde plaats mogen wij wijzen op flinke ondernemingszucht, die openbaar geworden is in de aanvragen aan de Regeering gedaan, om de eilanden Rozengain en Rhun, onder het oude monopolie-stelsel voorbedachtelijk woest gehouden, in erfpacht te ontvangen, om daar met opoffering van niet geringe kapitalen notenperken aan te leggen ([2]).

Maar ook elders weet de Bandanees reeds de verworven kapitalen nuttig te gebruiken, namelijk in het opkoopen van wortelhout en rottan op Ceram, van nagelen op Saparoea, van paarlen op de Kei- en Aroe-eilanden, van olie, damar, gomelastiek en zooveel andere producten op de nabu-

---

([1]) Zie de Bijlagen van het Koloniaal Verslag over 1872 blz. 189. „ De opheffing van het monopolie heeft ook in dit opzicht gunstige gevol- „ gen gehad, daar aan de perken meer geld en moeite dan vroeger werd „ ten koste gelegd."

([2]) P. C. Lans, Rozengain, te Rotterdam bij Nijgh en van Ditmar 1872. *Javasche-Courant* van 12 September 1873. Koloniaal Verslag 1873, blz. 103, 222 en 251.

rige eilanden, om die direct naar Europa te verschepen. De baai van Banda waarin vroeger een enkel Amerikaansch walvischvanger gezien werd, die, na water te hebben ingenomen, weder onmiddellijk moest vertrekken, wordt thans bezocht door velerlei Europeesch en inlandsch getuigde vaartuigen (1).

De gemeenschap der Banda-eilanden onderling staat op het punt om te worden verbeterd. Te Neira is eene naamlooze vennootschap opgericht (2), die ten doel heeft om door middel van een' kleinen stoomer, de perken en dorpen aan de baai van Banda, en aan den achterwal van Groot-Banda gelegen, benevens de eilanden Rhun en Rozengain met Neira in betere verbinding te brengen. Daaraan is verbonden een prauwenveer, dat zijne goede diensten zoowel aan de inwoners, als aan de, de reede bezoekende schepen en stoombooten zal bewijzen, zoodat de runderen die de mailboot aanbrengt niet meer behoeven te water gelaten worden om verder, op gevaar af van te verdrinken, of de prooi der haaien te worden, naar den wal te zwemmen (3).

---

(1) Zie *Bataviaasch Handelsblad* van 3 Juni 1873, n°. 128, *Java-Bode* 4 Juni 1873, n°. 129.

(2) *Bataviaasch Handelsblad* dd. 29 Juli '72, n°. 177. *Java-Bode* 29 Juli '72, n°. 177. *Soerabaja-Courant* 25 Juli '72, n°. 174.

(3) Opmerkelijk was bij het plaatsen der aandeelen van deze vennootschap de omstandigheid, dat alle kleine plaatsen in de Molukken, als

Een grooter plan heeft het eerste op den voet gevolgd, het bestaat in het voornemen tot den aankoop van eene zeeboot, om daarmede de omliggende eilanden, Java en Singapore te gaan bezoeken en zoowel het product af te halen als naar de markt over te brengen (1). Dit feit werd ons gemeld door de Indische, hieronder aangehaalde dagbladen. Wij kunnen dit nader bevestigen door het bericht dat een stoomschip, te Glascow op stapel staande, is aangekocht, dat waarschijnlijk reeds na weinige maanden zee zal kiezen.

Voor het in de vaart brengen van het stoombootje *Adèle Johanna* werd aan een' ingezetene van Banda door de Regeering vergunning verleend (2), terwijl de stoombarkas *de Eersteling* voor rekening van een' perkenier, te Krimpen aan de Lek gebouwd, op reis naar hare bestemming is.

Het gevolg van de komst der veerboot in de Baai, zal zijn het uitleggen van hoofden vóór ieder perk. De stoom toch laat niet toe dat een half

---

Ambon, Ternate, Menado en Gorontalo, benevens Macassar hunne medewerking verleenden, in het besef, dat de opbeuring van Banda aan de geheele Molukken zoude ten goede komen, er daarentegen op Java bijna geen liefhebbers tot deelneming werden aangetroffen. Onbekendheid met de groote Oost schijnt hiervan de rede te zijn.

Deze naamlooze vennootschap was de eerste die in de Molukken werd opgericht.

(1) *Bataviaasch Handelsblad* van 3 Juni 1873, n°. 128. *Java-Bode*, 4 Juni 1873, n°. 129.

(2) Koloniaal Verslag 1873, blz. 109.

uur en meer wordt besteed, aan het mannetje voor mannetje door het water dragen van menschen en goederen. De aanleghoofden te Neira, op het oogenblik nog verzand en daardoor voor een zeeschip niet bruikbaar, zullen worden verlengd. Werven om de vaartuigen schoon te maken en zoo noodig te herstellen zullen verrijzen, terwijl de machinisten uit Holland en Engeland zullen inzien, dat hun vrije tijd kan dienstbaar gemaakt worden aan het toezicht op, zoo niet zelf drijven van ateliers, waardoor eene nieuwe, levende school voor den burger-ambachtsman zal worden geopend.

Zoo is voor Banda een nieuw leven begonnen. En onder den weldadigen invloed der vrijheid van handel en wandel, die nooit nalaat hare zegeningen uit te storten waar men haar toegang verleent, zal het tegenwoordige Banda na vijftig jaren niet meer te herkennen zijn. Het boek door Valentijn in 1726 geschreven, dat eenige jaren geleden nog door den toerist als een andere Baedeker werd gebruikt, zal eene plaats onder de antiquiteiten hebben gekregen in de stedelijke bibliotheek

Waarlijk zoo zal het wezen, want Neira's boekerij is in staat van wording. Eenigen der meest vermogende perkeniers hebben met het aanleggen eener boekerij een begin gemaakt, door het besteden van eene som gelds, tot den aankoop van boeken over staathuishoudkunde, finantiewezen, staats-, volkeren- en administratief recht.

Leesgezelschappen bestonden reeds op Banda, even als societeiten en eene zaal waar voorlezingen worden gehouden.

Eene spaarbank, nu er geld kan worden overgegaard, was een vereischte geworden. Een gevolg dier behoefte is geweest de oprichting der Spaarbank van de Molukken. (1) Het denkbeeld ging van Banda uit en vond onmiddellijk op de andere Moluksche eilanden, als ook te Macassar, medewerkers.

De bank strekt haren werkkring thans over Celebes en de Molukken uit, heeft haar hoofdbestuur te Macassar, terwijl op de Moluksche eilanden bijbanken met agenten aan het hoofd zullen werkzaam zijn.

De eerste aan wie, zoodra de dollars Banda bereikten, is gedacht geworden, is de jeugd geweest, die de jongens- zoowel als de meisjesscholen te Batavia letterlijk hebben bevolkt. Op het oogenblik is te Neira eene meisjesschool opgericht, aan het hoofd waarvan eene Europeesche institutrice staat, overgekomen voor rekening der perkeniers (2). Nevens de school is ook aan de kerk gedacht geworden; eerlang verrijst zij, door de goede zorg van kerkmeesteren die haar fonds beheerden, en de

---

(1) *Java-Bode* en *Bataviaasch Handelsblad*, dd. 29 Juli 1872, nis. 177.

(2) De wensch, dat deze ontwikkelde vrouw de ouders harer leerlingen zal weten te overtuigen, dat de meisjes, ter voltooiing harer opvoeding, voor een jaar, twee, drie, naar Europa moeten gezonden worden, mag hier worden uitgedrukt.

vrijwillige giften der landheeren en kooplieden, op hare oude plaats (¹).

School en kerk, vrijhandel en stoom, ondernemende mannen en gezonde vrouwen, zullen Banda weêr eenmaal groot en talrijk maken.

In oude boeken kan men lezen dat op deze eilanden vijftien duizend menschen woonden, toen de Nederlanders het eerst aan wal stapten. Na hunne komst is dit cijfer tot beneden de zes duizend gedaald en eeuwen lang stationnair gebleven. Als een der redenen hiervan mag gelden het monopolie-stelsel, dat voor „vrije" menschen wel een afschrikker maar, met zijn rottan, naar welgevallen gezwaaid, geen lokaas was. De vruchtbaarheid van Banda in het voortbrengen van kinderen zou ook hier, gevoegd bij den jaarlijkschen aanvoer van honderde slaven, ballingen enz., tot vermeerdering der bevolking op de perken hebben geleid, ware het niet dat aan de eischen der natuur voortdurend werd te kort gedaan. De deskundigen althans beweren, dat in de dagen van het monopolie geen voldoend aantal vrouwen in verhouding tot de mannen werd aangebracht en, dank den ongunstigen reuk waarin het bannelingsoord stond, meestentijds alleen bejaarde of gedemoraliseerde vrouwen tot het aangaan eener overeenkomst van diensten waren te engageeren. Natuurlijk hebben ook deze ongunstige omstandig-

---

(¹) Koloniaal Verslag 1873, blz. 126.

heden opgehouden invloed uit te oefenen. Zelfs wordt er op het oogenblik bij het aanwerven van perkarbeiders, mannen zoowel als vrouwen, op hun zedelijk gehalte bizonder gelet. Zoo laat zich dus ook in dit opzicht verbetering verwachten, en men mag met eenige vrijmoedigheid voorspellen, dat thans de bevolking, onder den heilzamen invloed van welvaart, beschaving en goede zeden zich krachtig zal vermeerderen.

Het doodende dat gelegen is in de wijze van besturen in Indië, door den ouden Indischen geschiedschrijver in het beeld uitgedrukt, „ zijn adem gaat over alle en zelfs over de minste zaken" (1), daar waar hij handelt over de macht en den veelomvattenden werkkring van den Gouverneur-Generaal hebben de Bandaneezen in al de smartelijke gevolgen genoten. Deze ondervinding, naast die dat eigen hulp het spoedigst is aangebracht, hebben eenige ingezetenen de wenschelijkheid doen bespreken om zich tot Z. M. den Koning te wenden, met het verzoek de Banda-eilanden tot eene gemeente te willen vereenigen en die te stellen onder

(1) Zie de rede van Mr. P. Mijer, uitgesproken bij de overgave van zijn bestuur. Bijlagen van het Koloniaal Verslag over '72, blz. 117, waar wij ook nog lezen: „ Veel toepassing heeft het denkbeeld van delegatie van „ magt nog niet ondervonden. Het bestuur is nog zoodanig in den land- „ voogd zamengetrokken, dat, zoo het aangehaalde gezegde van Valentijn „ als eene satire op de centralisatie van het bestuur is aan te merken, „ deze ook nog heden ten dage hare juistheid niet heeft verloren."

een plaatselijk bestuur, waarin de inwoners, door volkskeuze daartoe geroepen, zullen hebben zitting en stem (¹). Wij hopen dat aan dit voornemen door al de ingezetenen van Banda zal worden gevolg gegeven, en zij zich niet door de nieuwheid der zaak noch door de meening dat deze verandering eene onmogelijkheid is, zullen laten afleiden van de goede richting die door eenigen hunner is aangewezen.

Wij mogen van het tegenwoordig bestuur van Banda verwachten, dat het deze openbaring van den wensch der inwoners niet zal beschouwen als eene uiting van ontevredenheid over den persoon die bestuurt, immers niet genoeg lof kan dezen worden gegeven over zijne verstandige en minzame leiding in de moeilijke tijden van overgang, maar dat hij de eerste zijn zal om in te zien, dat de begeerte naar beperkte zelfstandigheid in het regelen van plaatselijke belangen uit dieper bron, die van besef van wat tot duurzaam belang der plaats kan strekken, opwelt. Het Gouvernement zal toestemmen dat, zoo hij ook al het ideaal voor een bestuur „autokratisch, verlicht en regtvaardig beleid" zich, in

---

(¹) *Bataviaasch Handelsblad* 1 en 3 Juli 1872, nº. 153 en 155, 14 Februari 1873, nº. 38; *Java Bode* 3 Juli 1872, nº. 155, en 24 September, '73, nº. 225; *N. B. Handelsblad,* dato 1 Juli 1872; *Algemeen Dagblad van N. Indië,* 7 Juni 1873, nº. 53; *Algemeen Handelsblad,* dd. 21 Augustus 1872, nº. 12817; *Dagblad van Z.-Holland en 's Gravenhage,* 20 Augustus '72, nº. 196; *Arnhemsche Courant* van 21 Augustus 1872, nº. 5726.

het besturen van het uitgestrekte rijk van Insulinde tot eene leus heeft gekozen, zijne eerzucht niet zóóver zich uitstrekt, om ook alleenheerscher te willen zijn in het regelen van honderde en duizende plaatselijke aangelegenheden die, van zijn hoog standpunt gezien, nietigheden zijn. Hij zal er zich in verheugen dat de satire van Valentijn hare actualiteit begint te verliezen om langzamerhand teruggedrongen te worden naar het rijk, waar zij tehuis behoort, het verleden. Het Opperbestuur eindelijk, wij houden er ons van overtuigd, zal met welgevallen het initiatief begroeten door de ingezetenen zelven te nemen en volgaarne toestaan dat zij, die in hunne eigene plaatselijke behoeften willen voorzien, ook zelven deze regelen. Aan de Regeering in het moederland toch is het niet onbekend, dat van het „ zooveel mogelijk vragen" van de zijde der ingezetenen eener plaats, en het „ zoo weinig doenlijk geven" door de centraliseerende Regeering, de eenige oplossing is, het plaatselijk vrijlaten van inkomsten te heffen om die naar eigen inzicht te besteden, zooals zij tevens zich bewust is, dat deze vrijzinnigheid, zooals in Britsch-Indië is gebleken ([1]), zal

---

([1]) Wij vestigen de aandacht op de navolgende verrassende mededeelingen, voorkomende in het „ Report from the select committee on East India finance. Ordered, by the house of commons, to be Printed, 23 Juli 1872, n°. 327.

8821. Have you heard at all since this new system of local finance has been introduced, whether the local governments have had any practical experience of economy being practised by the different offi-

leiden tot bezuiniging in de uitgaven voor het beheer over de landen aan hare zorgen toevertrouwd en wel verre van de lasten der gemeenten buitengewoon te bezwaren, haar in staat zal stellen tot matiging der belastingen, zoodra slechts de verouderde verwaarloozing voor degelijke voorziening heeft plaats gemaakt, over te gaan, tenzij de gemeenten zelve verkiezen mochten een kapitaal te reserveeren, om dat, bij het ontstaan van buitengewone uitgaven, te kunnen aanspreken.

Wij vestigen eindelijk de aandacht onzer Indische vrienden, die het gewestelijk- noch plaatselijk zelfbestuur in werking hebben gezien op de woorden van den feestredenaar te Amsterdam, Mr. S. Vis-

---

cers, who have had the expenditure of money in their departments? werd gevraagd door den voorzitter der commissie. En de heer W. N. Massey, oud-indisch ambtenaar, antwoordde:

No, I have not heard any particulars of that kind; but I notice in the last Budget a statement of the financial member of Council, that already some of the local governments have administered their new powers with so much frugality that they have begun to accumulate a reserve fund.

8822. And you think that is a practical test of the results of the policy, of the new system of local finance? — I noticed that with, very great satisfaction.

8825. Do you think that in order to produce economy in every department, it requires the most vigilant care on behalf of the people connected with the Supreme Government? — I am perfectly satisfied that it is a hopeless task for the Supreme Government to attempt to introduce economy into the details of indian expenditure.

8826. To whom then would you look for accomplishing economy in details of expenditure? — I would look to the local governments.

sering (¹), die nà elders (blz. 22) te hebben getuigd dat; „ Wij (Nederlanders) onze bijzondere, „ huisselijke, plaatselijke, gewestelijke belangen be„ hartigen met wakkeren ijver en goed beleid"; van de provinciale wet en de gemeente-wet, zegt: (blz. 16):

„ Zoo ergens een kiem gelegd en in vrucht„ baren bodem opgeschoten is van gezonde, „ frissche volkskracht, het is in deze regeling „ van gemeentelijk en plaatselijk zelfbestuur. Hier „ vooral hebben wij — onzen landaard getrouw — „ groote dingen gedaan. Waar ook anders het „ publieke leven flauw of zwak was — niet hier, „ waar het de eigenlijke belangen gold! En over„ vloedig waren de vruchten onzer inspanning. „ Ziet, hoe onze steden groeien; hoe Amsterdam „ hare vijfde uitlegging aanvaardt, die alle vroe„ gere in de schaduw zal stellen; hoe Rotter„ dam, als altijd met de zusterstad wedijverende, „ zich aan de overzijde der Maas verdubbelt; „ hoe de Residentie zich met nieuwe wijken om„ ringt; hoe Arnhem zijne heuvelen met sierlijke „ voorsteden omkranst; hoe Leeuwarden, Zwol, „ Haarlem de spoorwegstations met deftige stra„ ten omvangen; hoe vele andere steden haken „ naar het oogenblik waarop de wegruiming eener

(¹) *Onze grondwet.* Feestrede gehouden door Mr. S. Vissering, hoogleeraar te Leiden, te Amsterdam op den 3 November 1873. Uitgegeven te Amsterdam bij P. N. van Kampen en Zoon.

„ kwellende omwalling haar vergunnen zal, dit „ voorbeeld te volgen.•

„ En ziet, hoe de provinciën om strijd hare „ belangen behartigen, hare waterschappen en „ ambachten verstandig regelen: hare dijken en „ kaden versterken, hare vaarten verruimen, de „ waarde der poldergronden verdubbelen; hoe „ elk gewest zich in weinige jaren overdekt met „ een netwerk van kunstwegen, waardoor han- „ delsverkeer, welvaart en beschaving tot de af- „ gelegenste dorpen hebben kunnen doordringen. „ O gij vriendelijk Hollandsch of Geldersch land- „ schap, gij groenende vlakten tusschen Dollard „ en Zuiderzee, gij vruchtbare akkers door de „ Zeeuwsche Stroomen omspoeld, waar ter we- „ reld vindt gij uwe wedergade? Wel mocht de „ vreemdeling, u in opgetogenheid aanschouwende, „ uitroepen: „ Dit land is één tuin!" — O lie- „ felijk oord, vol onbeschrijfelijke zoetheid, mijn „ rijk gezegend Nederland, ken, waardeer, geniet „ uwen zegen!"

De inwilliging van het door de ingezetenen van Banda te doen verzoek, zal de kroon zijn op het gebouw, waarvan de vrijzinnige en verstandige van der Capellen het fundament legde en dat geleidelijk door de afschaffing der slavernij, de vrijverklaring der vaart op de Molukken, de vrijstelling der haven, de terugneming der bannelingen en vage-

bonden en eindelijk door de opheffing van het monopolie, geholpen door de bestaande énergie der kolonisten werd opgetrokken.

De ondervinding zal leeren dat de Bandaneezen volwassen zijn om den last te kunnen dragen van hunne eigene zaken, onder zekere voorwaarden, te besturen. De persoon, die door de Regeering bekwaam genoeg geacht wordt om in een geschil dat over tonnen gouds loopt recht te spreken; dien door zijn Gouvernement het vertrouwen wordt geschonken om goederen van minderjarigen te besturen en aan wien de zorg voor zijn eigen lijf en het beheer over zijnen belangrijken eigendom wordt overgelaten, zal niet ongeschikt blijken te zijn om over eene jaarlijksche begrooting van anderhalve ton zijne stem uit te brengen. De man die zijn eigen markt zocht en zich daardoor welvaart schiep, aan wien de orembaai niet meer voldeed maar die, den tijdgeest volgend, stoombarkassen en zeebooten liet bouwen; de mensch die zoodra de fortuin hem den rijkdom bracht het eerst aan de opvoeding zijner kinderen goede zorgen wijdde, zich tot vermeerdering zijner kennis boeken kocht en zijnen gezichtseinder trachtte te verruimen door eene reis naar Europa; de kolonist, die behoefte heeft om Nederland te zien en zijn verblijf aldaar, door bezoek van school en fabriek, museum en raadzaal dienstbaar wenscht te maken aan het belang zijner medeburgers, en eindelijk de vader van het gezin,

die een spaarbank oprichtte en zijn kerk herbouwt, — zulk een man voorzeker is niet te beperkt dan dat hij niet zijne plaatselijke kennis aan het plaatselijk heil zou weten dienstbaar te maken.

Maar, ten behoeve van hem, toegegeven al zijne geschiktheid en die der plaats zijner inwoning, eene geïsoleerde achteraf gelegen buitenpost, eene uitzondering te maken op het koloniaal beleid, zal wellicht gezegd worden, is toch eene overdreven wensch. Wij weten op die tegenwerping geen beter antwoord te geven dan dit: de moeilijkheid en het gevaar, aan het wijzigen van het beheer verbonden, bevelen de uitzondering, als eene proefneming, en deze wel bepaaldelijk te Banda, ten dringendste aan.

Waarom juist Banda de aangewezen plek is om de proef te nemen, hebben de zeventig voorafgaande bladzijden aangetoond. De lezer duide het ons daarom niet ten kwade, dat *wij* het woord noemen, dat *hij* op de lippen heeft: — een westersch maatschappelijke toestand in het Oosten!

Op de Banda-eilanden, tot één gemeente vereenigd, kan de gemeente-wet, die in Nederland de steden en dorpen groot, gezond en sierlijk heeft gemaakt, worden ingevoerd. Zij zal, in hare werking, dáár niet falen en de overplanting zal de ingezetenen, die met haar thans slechts bij name bekend zijn, met een nationaal kleinood doen vertrouwd worden. De Regeering en de ingezetenen

in Nederlandsch-Indië, beiden zullen, nà het plaatselijk zelfbestuur te hebben zien werken, beter kunnen beoordeelen in hoeverre dit beginsel voor uitbreiding, door invoering van gelijkluidende of gewijzigde gemeente-verordeningen, vatbaar is.

Zoo kan, door op één plaats de gemeentelijke autonomie in te voeren, met zekerheid worden te werk gegaan bij het intreden der nieuwe phase, die het koloniaal beleid voor de deur staat en die door John Stuart Mill zoo juist wordt omschreven, waar deze (vert. door Dupont-White) zegt:

„ L'autorité qui en sait le plus en fait de
„ principes, devrait être l'autorité suprême pour
„ tout ce qui est *principe*, tandis qu'on devrait
„ abandonner les détails à l'autorité qui est
„ la plus compétente en fait de *détails*."

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02956 3049

